

Яўген Калашнікаў

Каза адпущэння

Яўген Калашнікаў

Каза адпушчэння

Апавяданні

Мінск
«Беларусь»
2024

СІМУЛЯНТКА

Карова Красуля была не толькі прыгожай, а яшчэ і разумнай, і хітраватай. Звычайна ўдзень яна пасвілася з агульным статкам, а ўвечары, калі статак вяртаўся дамоў, каля двара Красулю заўсёды сустракала Насцейка, самая малодшая з яе гаспадынь.

Аднойчы Насцейка заўважыла, што Красуля моцна кульгае на адну нагу. Агледзеўшы яе, бацька

ўбачыў даволі сур'ёзную рану. Відаць, Красуля аб нешта зачাপілася і паранілася. Ветэрынар, якога паклікаў бацька, агледзеў нагу, апрацаваў пацярпелае месца, змазаў нечым і параіў дні тры не выпускаць Красулю з двара.

Так і зрабілі. А каб за гэтыя дні не зменшыўся надой малака, яе падкормлівалі памытай і парэзанай бульбай. Такі рацыён прыйшоўся Красулі па гусце. Бульбу яна вельмі любіла. Праз тры дні Красуля пайшла на выган з усімі сваімі сельскімі сяброўкамі.

Увечары Насцейка, як звычайна, чакала сваю любіміцу каля двара. Красуля бадзёра ішла наперадзе статка, але, убачыўшы Насцейку, раптам пачала моцна кульгаць на тую ж нагу, што і раней. Насцейка пра гэта расказала бацьку. Той, агледзеўшы нагу, нічога дрэннага не заўважыў. Таму раніцай карову выпусцілі з двара, і яна зноў пайшла з усім статкам.

Пад вечар Насцейка разам з мамай зноў чакала сваю кароўку. Красуля, як і ўчора, бадзёра крочыла, спяшаючыся дамоў, а заўважыўшы сваіх гаспадынек, яна раптам пачала моцна кульгаць ужо ажно на абедзве пярэднія нагі. Здавалася нават, што яна вось-вось упадзе. Так, кульгаючы, яна і ўвайшла ў вароты.

Але рана на назе ўжо загаілася, і кульгаць, тым больш на абедзве нагі, не было прычыны, таму назаўтра яе адправілі на выган. Увечары хітрая

карова, калі ўбачыла сваіх гаспадынь, зноў паспрабавала сімуляваць кульгавасць. Але яе хітрыкі сталі ўжо зразумелымі.

Яшчэ адзін вечар сімулянтка спрабавала разжалобіць гаспадароў, а потым, відаць, зразумела, што ёй больш не вераць, і з той пары перастала кульгаць.

Вось на якія хітрыкі здольныя жывёлы. Усё яны разумеюць!

МУСЬКА

Вяртаючыся са школы, Святланка ўбачыла каля плота малюсенькае кацяня.

– Што ты тут робіш, маленькі? Дзе твая хатачка? – загаварыла яна з кацянём.

Жывёла паглядзела на яе жаласнымі вочкамі і адкрыла роцік у бязгучным «мяў».

– Вой, які ж ты худзенькі! – усклікнула дзяўчынка, узяўшы яго на рукі. – Усе рабынкі скрозь скурку прамацваюцца.

Прыйшоўшы дамоў, яна пачала прасіць бабулю:

– Давай возьмем сабе гэтага коціка! Паглядзі, які ён схуднелы, зусім згаладаў. Нават не мае сілы мяўкаць. А які ж прыгожанькі! Як маленькае тыграня! Давай, бабуля, пакінем яго сабе!

Але і бабуля, і маці, якая прыйшла з працы, былі супраць.

– Па-першае, гэта не коцік, а кошачка, – сказала мама, – а па-другое, у мяне алергія на жылёльную шэрсьць.

Аднак Света і Валя, яе старэйшая сястрычка, усё ж такі здолелі ўгаварыць маму.

– Мы будзем купаць котку, шэрстку вычэсваць, каб табе не шкодзіла, – дружна паабяцалі яны.

Муська вырасла, папрыгажэла і стала зусім дамашняй, ласкавай кошачкай. Нечакана для ўсіх яна пасябравала з маленькімі куранятамі. Яна

забіралася да іх у каробку, а кураняткі, як кацяняты, абляплялі яе з усіх бакоў, нават уладкоўваліся і на галаве.

Хаця і была Муська не абмежаванай у свабодзе, але амаль што ніколі не сыходзіла з двара. Звычайна яна бавіла час, песцячыся на траўцы каля лавачкі ў садзе, на якой любілі сядзець яе маленькія гаспадынькі.

Аднойчы дзяўчынкі, гледзячы на дрымотную кошку, пажартавалі.

– Муська, ты нейкая несапраўдная кошка, – сказала Валя, – з куранятамі важдася...

– Так, – падтрымала яе Света, – мы нават ніколі не бачылі, каб ты мышэй лавіла. Мо ты і не ведаеш, як яны выглядаюць?!

Потым размовы перайшлі на сябровак – звычайныя дзявочыя размовы. Яны і не заўважылі, як Муська непрыкметна знікла. А хвілін праз дзесяць-пятнаццаць яна з'явілася з даволі вялізнай мышшу ў зубах і паклала яе каля Свеціных ног, ганарліва гледзячы ёй у вочы. Яна быццам упікала яе: «Ну што? Пераканаліся? А казалі, што я несапраўдная кошка! Эх вы!»

Дзяўчынкі былі так здзіўлены і ўражаны, што нават папрасілі ў Муські прабачэння за свае жарты. Але самае цікавае было потым. Вядома ж – кошцы жартачкі, а мышцы смерць. Мыш, ачуняўшы ад стрэсу, юркнула ў траву. Муська, хаця і бачыла гэта, нават і не зварухнулася з месца,

каб зноў злавіць яе. Вось тут Валя са Светай і зразумелі, што Муська прынесла да іх гэтую мыш толькі для доказу, што яны не мелі рацыі кепска думаць пра яе.

Мы ведаем, што кошкі вельмі разумныя. А гэты Муськін учынак гаворыць яшчэ і аб тым, што яна нават разумее чалавечую мову! Хаця ў час размовы і рабіла выгляд, што спіць.

А праз нейкі час Муська здзейсніла ўчынак, годны для чалавека разумнага, гомі сапіенса. А здарылася вось што.

Бабуля раней часу закрыла комін у печы. Ноччу Света адчула, што Муська драпае ёй руку, сілячыся сцягнуць з яе коўдру, і нема мяўкае.

Света з цяжкасцю паднялася з ложка. У яе моцна балела і кружылася галава, было моташна*, і яе пахіствала. Яна пабудзіла маму і сястрычку. Ім таксама было вельмі дрэнна. Мама адразу зразумела, што ў хаце сабраўся чадны газ. З цяжкасцю яны ўтрох выцягнулі з хаты бабулю, якая ўжо страціла прытомнасць, на свежае паветра і выклікалі хуткую дапамогу.

Звычайна вясной Муська любіла начаваць у двары. Але ў гэты раз яна чамусьці засталася ў хаце, быццам адчувала небяспеку. І каб яна не пабудзіла сваю любімую гаспадыню, загінула б уся сям'я.

* Моташна – млосна, нядобра.

Кошка – гэта ўнікальнае стварэнне прыроды! Нездарма ім прыпісваюць нават містычныя здольнасці. Але гэта ўжо, зразумела, зусім іншая тэма.

ТЭЛЕВІЗАР ДЛЯ РЫБЫ

У пятніцу бацька, калі прыйшоў з працы, прапанаваў сынам, Паўліку і маленькаму Вадзіку:

– А што, хлопцы, пойдзем заўтра на рыбалку?

– Канешне! Канешне! – ўзрадаваліся яны.

– Тады зараз і пачнём рыхтавацца. Вось вам слоік. Налавіце ў яго паболей розных жучкоў-матлькоў, конікаў, мух ды вусеняў. А каб яны не разбегліся, вось вам і накрыўка.

– Тата, а навошта гэта? – спытаў Паўлік. – Была б вуда, дык і рыба будзе. Мы ж раней толькі чарвякоў капалі.

– Рыба ў рацэ – яшчэ не ў руцэ, – адказаў бацька. – Потым і чарвякоў накапаем, а з гэтага мы зробім тэлевізар для рыбы.

– Як гэта тэлевізар? Тэлевізар жа нельга ў ваду апускаць, – зноў пацікавіўся Паўлік.

– Гэта незвычайны тэлевізар, – стаў тлумачыць бацька. – Мяне толькі сёння навучылі, як яго рабіць. Усё, што вы назбіраеце, наловіце, мы закроем накрыўкай, каб вада ў слоік не пранікла. Потым на вярочцы апусцім слоік у ваду. Усе рыбы, што жывуць у рацэ, збягуцца, ці то

сплывуцца, каб паглядзець на гэта дзіва, раты паразяўляюць, а мы толькі і будзем рабіць, што выцягваць іх адну за адной.

Назаўтра, як толькі ўзышло сонейка, рыбакі былі ўжо на рэчцы. Прыгатавалі рыбацкія прылады, дасталі слоік з мухамі, жучкамі ды конікамі. Конікі ў слоіку скакалі нібы мячыкі, а жучкі, мухі ды вусені поўзалі па сценках.

– Вой, якое сёння прадстаўленне рыбам будзе! – з усмешкай пажартаваў бацька. – Яны век такога не бачылі!

Перш за ўсё ён заклеіў накрыўку скотчам, каб вада ў слоік не папала, прывязаў вяроўчыну са слоікам на доўгае вудзільна і надзейна замацаваў яго на беразе.

Першым злавіў рыбку Паўлік, потым плотачку злавіў і бацька. Затым зноў Паўлік выцягнуў мажнага акунька, нават большага за бацькаву плотачку. Так і пайшла ў іх справа рыбацкая.

А ў Вадзіка паплавок нават ні разу не торкнуўся.

– Паўлік, а чаго ў мяне рыбка не клые, як у цябе? – ледзь не плачучы, спытаў ён у браціка.

– А ты чарвячка на кручок насадзіў?

– Не, а навошта? У нас жа тэлевізар! Яны ж бачаць там усіх.

– Дурненькі ты! На вось табе чарвячка, чапляй яго на кручок.

Вадзік узяў чарвячка і паспрабаваў начапіць яго на кручок, але чарвяк пачаў выгінацца, выкручвацца і ў хлопчыка нічога не атрымалася.

– Тата, а чарвяк не хоча лезці на кручок, – паскардзіўся ён.

– Давай я табе дапамагу.

Ён начапіў чарвяка, закінуў яго ў ваду і аддаў вудачку Вадзіку.

– А ты потым лаві лепш не на чарвяка, а на гарошыну, – прапанаваў бацька. – Гарошына не будзе супраціўляцца.

А Паўлік яшчэ пажартаваў:

– Толькі не забывайся прыгаворваць: «Лавіся, рыбка, буйная ды вялізная!»

У рэшце рэшт нават і Вадзік злавіў на гарох дзве невялічкія рыбки. Нельга сказаць, што яны ў гэты дзень налавілі шмат рыбы, але ж на дзве тры патэльні хопіць. А калі ўжо пачалі збірацца дадому, перш за ўсё адкрылі слоік і выпусцілі ў траву ўсіх жучкоў-чарвячкоў, увесь калектыў удзельнікаў «тэлепрадстаўлення» для рыб.

– Пэўна, рыбы больш цікавіліся нашай тэлепраграмай і не глядзелі па баках, на нашы кручкі, а то б мы яшчэ болей налавілі, – сказаў Паўлік.

ЛІХТАРЫК

Андрэйка зайздросціў сябрам, якія мелі ліхтарыкі. У тыя даваенныя гады ў Забайкаллі жыццё было цяжкаватым. Бацька – пуцявы абходчык – зарабляў не надта. Грошай хапала толькі на ежу і самае неабходнае. Таму Андрэй і не прасіў

купіць ліхтарык, бо ведаў, што бацька скажа: гэта раскоша.

Ён выменяў у сувязістаў на тытунь маленькую лямпачку і батарэйку. Дома змайстраваў каробачку, замацаваў у ёй лямпачку і вывеў вонкі* два правадкі. Калі ён скручваў гэтыя правадкі разам, лямпачка загаралася. Аднак без адбівальніка святла** ад лямпачкі яго імправізаваны ліхтарык асвятляў толькі сам сябе.

Сябры пасмейваліся з гэтага ліхтарыка, а хтосьці нават і зайздросціў. Андрэйка спрабаваў чытаць з яго дапамогай ноччу пад коўдрай – ён жа вучыўся ўжо ў трэцім класе! Але батарэйка хутка садзілася і пераставала працаваць.

Іхні трэці клас вучыўся ў другую змену. Звычайна дзеці пасля заняткаў ішлі дамоў гуртам. Гэта было, канешне, весела, але потым з паўкіламетра яму яшчэ прыходзілася ісці аднаму.

Аднойчы Андрэйка рашыў пайсці напрасткі праз сопку***. Так дарога ў чатыры кіламетры скарачалася больш чым на трэць. У лістападзе ў гэты час ужо зусім цёмна. Хрусткі марозчык градусаў за дваццаць падганяў, таму хлопчык ішоў даволі шпарка. Рапам непадалёк збоку ўзніклі

* Вонкі – на паверхню.

** Адбівальнік святла – прыстасаванне для адбівання светлавых праменяў.

*** Сопка – невялікая гара круглаватай формы.

зьялёныя агеньчыкі. Азірнуўся – і ззаду таксама агеньчыкі.

«Ваўкі! – спалохаўся ён. – Што рабіць?!» А да хаты ж яшчэ ледзь не кіламетр! «У мяне ж ліхтарык ёсць!» – сцяміў* Андрэйка. Ён дастаў сваю самаробку, скруціў правадкі, павесіў на грудзі сумку процівагаза, у якой насіў кніжкі і сшыткі, і пабег, размахваючы сваім ліхтарыкам і крычучы на ўвесь голас: «А-а-а! У-у-у!», і зноў «А-а-а!» Воўчыя вочы няспынна суправаджалі яго, але самі ваўкі не адважваліся нападаць, баяліся агеньчыка.

Нягледзячы на мароз і цяжкія валёнкі, Андрэйка бег так шпарка, як ніколі потым не бегаў. Вось ужо чутны спалоханы брэх Шарыка, які, відаць, адчуў воўчую небяспеку. А там і бацька, пачуўшы трывожны брэх, выйшаў са стрэльбай. Ubачыўшы мітуслівы агеньчык і зьялёныя воўчыя вочы, ён усё зразумеў і стрэліў у паветра.

Добра, калі ўсё добра канчаецца. А каб не Андрэйкаў самаробны ліхтарык? Ці здолеў бы ён уцячы ад воўчай зграі? Таму бацька, калі ўсе ўжо супакоіліся, сказаў:

– Так, сынку, цяпер я зразумеў, што ліхтарык – гэта не раскоша. Заўтра ж куплю яго табе. Але ўсё ж хадзі з сябрамі гуртам. Беражонага Бог беражэ.

* Сцяміць – зразумець, скеміць.

ДЗІКАЯ КАЧКА

Пасёлак, у якім жыве Коля, знаходзіцца на беразе Фінскага заліва, недалёка ад горада Сестрарэцка. Фінскі заліў прыгожы ў любы час года. Улетку, як мухі на мёд, сюды злятаюцца пазагараць гараджане ды турысты.

Але наша апавяданне будзе пра зімовы час. Зімой, асабліва ў маразы, Фінскі заліў бязлюдны. Для тых, хто хоча пабыць у адзіноце, у цішы сам-насам са сваімі думкамі, – гэта найлепшае месца.

Ды толькі не прага адзіноты прыводзіць Колю на бераг заліва. Кожны вечар і ўранку ён выгульвае тут сваю аўчарку Рэкса. Рэкс бегае па заснежаным беразе, падкідваючы носам снежкі, якія кідае Коля. Любімая гульня ў яго – гэта знаходзіць і прыносіць Колю невялікую цурачку*, якую хлопчык кідае як мага далей.

Аднойчы вечарам, калі Коля кінуў яе, Рэкс раптам пачаў старанна разграбаць снег збоку ад месца падзення цуркі. Праз некалькі хвілін ён прыбег да Колі, трымаючы ў зубах качку, і паклаў яе каля ног гаспадара. Хлопчык думаў, што качка замерзла і памерла, але яна раптам злёгка варухнулася. «Жывая!» – ускрыкнуў Коля і, прыціснуўшы яе да грудзей, пабег разам з Рэксам дадому.

* Цурка – кароткі кусочак дрэва.

Як ён і разлічваў, мама адразу падтрымала ягонае жаданне адагрэць і выратаваць качку. Яны вырашылі патрымаць яе да вясны ў хаце. Ёй вылучылі куточак у пярэдняй, побач з Рэксам, які аднёсся да качкі прызна.

Коля назваў яе Шэрая Шыйка, як у казцы Маміна-Сібірака, якую яму, яшчэ маленькаму, чытала мама. Відаць, качка, як і казачная Шэрая Шыйка, па нейкай прычыне не змагла паляцець у вай. У яе было стракатае шэрае апярэнне, а на

галоўцы – нібы цёмна-шэры капялюшык з блакітным адлівам. Дзюба таксама была такая ж шэрая з блакітным адлівам.

Канешне, клопаты аб ёй, як і аб Рэксе, леглі на Коліны плечы. Але гэта яму было не ў цяжар. Галоўнае, што трэба было зрабіць, – гэта даведацца, чым можна карміць дзікую качку ў хатніх умовах. У бібліятэцы ён знайшоў кнігу Леаніда Андрэева «Дзікая качка» і выпісаў з яе ўсё, што трэба. Аказваецца, дзікім качкам можна даваць многа чаго. Гэта ўсялякія крупы (акрамя маннай), рыбныя і мясныя адкіды, гарох, тварог і шмат чаго яшчэ.

Так і пражыла ягоная Шэрая Шыйка зіму побач з Рэксам. Калі Коля вяртаўся са школы, яна сустракала яго радасным «кра-кра». А калі ў сакавіку на заліве пачалі з'яўляцца праталіны, хлопчык вынес яе на волю. Качка пахадзіла крыху па халоднай яшчэ зямлі, потым узмахнула крыламі і паляцела да вады.

Прайшоў час. Неяк цёплым летнім днём Коля з Рэксам прагульваліся па беразе заліва. Раптам да Рэкса падляцела нейкая шэрая качка і пачала, пакракваючы, павольна рухацца да вады, як бы запрашаючы і Рэкса пайсці паплаваць. А Рэкс, хаця асабліва і не любіў плаваць, увайшоў у ваду і паплыў за ёю ўдалеч. Коля спужаўся, што ён запыве занадта далёка, і пазваў яго назад. «Рэкс, да мяне!» – крыкнуў ён, і сабака паслухмяна павярнуў назад. Цяжка дыхаючы,

ён улёгся на пяску. І дзіўна: побач з ім уладзілася і качка. Коля здагадаўся, што гэта была ягоная Шэрая Шыйка, хаця многія качкі падобныя адна на адну. Але, відаць, яна пазнала свайго выратавальніка, у якога правяла зіму. Таму і прыляцела да Рэкса, каб пабыць побач з ім яшчэ крыху.

Але ў Колі ўжо не было часу, і ён пазваў Рэкса дадому. А качка ўзмахнула крыламі і паляцела на заліў. Больш ніколі такіх сустрэч у іх не здаралася.

БУСЬКА

Каля Антосінай хаты на слупе з колам наверху ўжо шмат гадоў існавала буслянка*. Кожны год у ёй выводзілася па адным ці па двое буслянят. Бацькі-буслы выкормлівалі іх, вучылі лятаць. І праз нейкі час, добра стаўшы на крыло, маладыя птушкі адляталі з бацькоўскай буслянкі ў самастойнае жыццё.

Аднойчы Антося раніцай убачыла каля слупа маленькае бусляня. Такое час ад часу здараецца ў бусліным жыцці. Буслы вельмі дбайна адносяцца да сваіх нашчадкаў. Таму калі ўгледзяць, па адным ім вядомым прыкметам, што дзіця

* Буслянка – буслінае гняздо

нарадзілася кволым і не вырасце дастаткова
здоровым і моцным да таго часу, калі трэба
вытрымаць пералёт у вырай, яны бязлітасна вы-
кідваюць гэта бусляня з гнязда (бо да Афрыкі ці
Індыі, куды буслы адлятаюць на зімоўку, амаль
дзесяць тысяч кіламетраў). Тое ж самае яны ро-
бяць, калі адчуваюць, што год будзе галодным
і лішняе бусляня яны не змогуць выкарміць. Гэта
суровая проза буслінага жыцця.

Вось такі лёс і дастаўся бусляняці, якога падабрала Антося. Але дзяўчынка гэтага яшчэ не ведала – пры яе жыцці такое здарылася ўпершыню. Яна пабегла да бацькі.

– Татачка, давай прыставім да слупа лесвіцу і вернем яго ў буслянку.

– Не, дачушка, калі ўжо бацька-бусел выкінуў бусляня з гнязда, то выкіне зноў. – І тата раскажаў ёй, чаму так здараецца.

– Тады давай самі яго выкармім і выгадуем. Паглядзі, які ён прыгожанькі!

– Давай, – згадзіўся бацька, – але ж ведай, што гэта не так проста.

Так бусляня стала Антосіным падапечным. Невядома, па якой прычыне яно апынулася на зямлі, ясна было толькі тое, што выпала не само, бо яго бацькі ў буслянцы нават і не хваляваліся.

Апетыт у Буські, як яго назвала Антося, быў выдатны. Рыбку, каўбаскі ён даверліва браў непасрэдна з яе рук. Вельмі любіў сырое мяса, сыр і на гэтых харчах рос, як кажуць, не па днях, а па гадзінах. Ён паважна расхаджваў па двары паміж курэй і назіраў, каб яны не разбягаліся. З імі ён і начаваў у куратніку. Нават да пеўня Буська адносіўся па-сяброўску. А вось кошку Мурку ён чамусьці не вельмі шановаў.

А як ён любіў фатаграфавацца з суседскімі дзецьмі! Напэўна, каб ён мог трымаць смартфон сваімі крыламі, дык увесь час рабіў бы сэлфі.

Буська вельмі прывязаўся да сваіх гаспадароў, і асабліва да Антосі – як толькі ўгледзіць, бяжыць з усіх ног, каб прыціснуцца сваёй маленькай га-лоўкай да яе шчакі.

А Антоська з жалем чакала жніўня, калі буслы адлятаюць у вырай.

Калі Буську споўнілася два месяцы – той уз-рост, калі буслянят пачынаюць вучыць лятаць, – Антося з бацькам сталі хадзіць з ім на луг. Бацька злёгка падкідваў яго, бусляня ўзмахвала крыламі і падала долу. Але з кожным разам у яго атрым-лівалася ўсё лепш і лепш. Спачатку ён мог пра-ляцець толькі некалькі метраў, а з часам пачаў лятаць, як дарослы.

Антоська думала, што ён узляціць на буслянку, дзе нарадзіўся, у якой ужо падраслі яго браты альбо сястрычкі, але ён нават і не спрабаваў.

– А што мы будзем рабіць, калі ён не паляціць у вырай? – спытала Антося ў бацькі.

– Ну і нічога. Будзе зімаваць з курамі. Але давай на ўсялякі выпадак і мы з ім на памяць сфатаграфуемся.

У вёсцы было шмат буслянак, і амаль у кожнай – па двое маладых сёлетніх буслоў. У пачатку жніўня яны пачалі збівацца ў чароды, бо вядома, што маладыя буслы звычайна адлятаюць раней за старых. Гэта, мабыць, таму, што ім, не зусім яшчэ падужэлым, патрабуецца больш часу на ад-пачынак пры пералёце. І вось што цікава: як гэта

яны, якія ніколі не ляталі ў вырай, ведаюць, куды ляцець, і знаходзяць дарогу?!

Але, як бы там ні было, прыйшоў час і Антосін Буська далучыўся да сваіх аднагодкаў. Зрабіўшы два развітальныя кругі над сваім падвор'ем, ён паляцеў даганяць чараду.

– Бывай, Буська! – крыкнула яму Антося. – Вяртайся да нас! Мы будзем цябе чакаць!

Ёй вельмі хацелася, каб яе буслік вярнуўся. Дзяўчынцы ўвесь час не давала спакою пытанне: чаму бацька-бусел выкінуў яго з буслянкі? А ці не памыліўся ён?

МАЦІЛЬДА

Так здарылася, што маленькая Аля амаль два гады жыла ў бабулі з дядулем. Як і ўсе бабулі з дядулямі, яны ў ёй душы не чулі. А вось бабутьчына старэнькая кошка Мацільда яе не дужа шанавала. Кожны раз, калі Алюська хацела патрымаць яе на руках, Мацільда шыпела і драпалася. Нават пагладзіць сябе дазваляла неахвотна. Адзіным аўтарытэтам і любоўю ў яе была бабуля Вера.

Алюська скардзілася на Мацільдзку бабулі:

– Чаму яна толькі цябе любіць і ходзіць за табой, як хвосцік, а на мяне шыпіць? Што я ёй дрэннага зрабіла?

– Не злуйся на яе, унучачка. Яна ж усё сваё жыццё толькі са мной ды са мной. Яна і дзядулю не вельмі шануе.

– А дзе ж ты яе ўзяла, гэткую шыпучую?

– Калі яна была яшчэ зусім маленькім і кволым кацянём, яе ледзь не разарвалі сабакі. Мне ўдалося выратаваць яе. Таму яна такая і адданая мне. Вось з тае пары ў нас з Мацільдай узаемная любоў. Яна ж разумніца і ўсё-ўсё разумее. Да таго ж і лечыць мяне. Калі ў мяне што дзе

баліць, яна на той бок і кладзецца. А дзе баліць, сама знаходзіць.

Канешне, Алюська крыўдавала, але Мацільда так і не дазволіла браць сябе на рукі.

Аднойчы дзяўчынка захварэла, яе мучыў кашаль. Відаць, дзесьці на скразняку прастудзілася, нават пад цёплай коўдрай яе трэсла, як у ліхаманцы. Бабуля паклікала кошку і папрасіла яе:

– Мацільда, ідзі, палячы Алюську!

Мацільда паслухмяна ўскочыла на коўдру і ўлеглася Алюсьцы на грудзі. Дзяўчынцы было крыху цяжкавата, да таго ж яе доўгая шэрстка казытала падбародак. Яна спіхвала кошку, але тая ўпарта вярталася на грудзі.

– Цярпі, не скідвай Мацільду. Яна цябе вылечыць, – сказала бабуля.

Мацільда ўсю ноч праляжала з Алюскай. І сапраўды, праз нейкі час кашаль сцішыўся, ліхаманка прайшла, а раніцай дзяўчынка адчувала сябе так, як і не хварэла.

Мацільда яшчэ доўга жыла ў бабулі з дзядулем. А калі бабуля цяжка захварэла, яна і днём і ноччу ляжала на ёй з надзеяй вылечыць. Але ж анкалогія вельмі цяжкая хвароба, і праз нейкі час бабуля Вера адышла ў іншы свет. А праз тыдзень памерла і яе адданая кошка Мацільда. Відаць, усе свае жыццёвыя сілы яна страціла, спадзеючыся выратаваць бабулю.

ШЭРХАН

Аднойчы Ксюша, ідучы па вуліцы, убачыла, як нейкая жанчына прыклеіла на слупе невялічкую паперку. Апынуўшыся каля гэтага слупа, яна прачытала: «Прапаў сабака, маладая нямецкая аўчарка. Колер шэрсці – чорны з падпалінамі. Мянуска Шэрхан. Просім, калі хто ўбачыць, патэлефанаваць па нумары...». На паперцы быў і здымак сабакі, раздрукаваны на ксераксе.

На нумар Ксюша не звярнула ўвагі, таму што наўрад ці ёй пападзецца гэты сабака. «Тым больш, – падумала дзяўчынка, – аўчаркі вельмі разумныя, да таго ж яны і сышчыкі. Хутчэй за ўсё сабака сам знойдзе сваё жыллё».

Але праз два дні, вяртаючыся са школы з малодшай сястрычкай Наташай, якая вучылася яшчэ толькі ў трэцім класе, Ксюша ўбачыла непадалёк ад свайго пад'езда вялікага сабаку. Яна адразу ўспомніла аб'яву, якую чытала на слупе. Хаця Ксюша і пабойвалася сабак, але, успомніўшы мянушку з той аб'явы, нягучна паклікала:

– Шэрхан, Шэрхан...

Пачуўшы гэта, сабака рушыў да іх, а Натулька адразу прыціснулася да Ксюшы.

– Я баюся, – ухапілася яна за руку старэйшай сястры.

Але сабака, вільнуўшы хвостом, даверліва наблізіўся да дзяўчынак.

– Адкуль ты ведаеш, як яго завуць? – спытала Натулька.

– А я чытала аб’яву на слупе непадалёк ад нашай вуліцы, што згубілася аўчарка па мянушцы Шэрхан, – адказала Ксюша.

Сабака тым часам усеўся побач на асфальце.

– Дык што ж нам рабіць з табой, Шэрхан? – у роспачы спытала Ксюша ў сабакі.

Той моўчкі пазіраў на дзяўчынку.

– Відаць, я крыху падобная на ягоную гаспадыню, – сказала Ксюша сястрычцы, – таму ён і падышоў да нас. Давай паспрабуем пазваць яго да сябе, а там паглядзім, што далей рабіць.

– Давай, – пагадзілася Наташа.

Шэрхан паслухмяна пакрочыў за імі на трэці паверх.

Бабуля нават спалохалася, калі ўбачыла, што ў кватэры нечакана з’явіўся велічэзны сабака.

– Навошта вы прывялі яго сюды? – спытала яна ў Ксюшы.

Ксюша растлумачыла бабулі прычыну і прасіла:

– Бабуля, дай яму чаго-небудзь паесці, бо ён, здаецца, ужо некалькі дзён нічога не еў.

Але сабака вінавата апусціў галаву і адварнуўся, не дакрануўшыся да ежы.

– Відаць, ён прывучаны не браць ежу ад чужых, – сказала бабуля.

– А няхай ён пажыве ў нас колькі дзён, і мы ўжо не будзем яму чужымі. Давайце пакінем яго сабе, – прапанавала Наташа.

– Не, так рабіць нельга, – адказала Ксюша. – Я зараз жа збегаю да таго слупа з аб’явай, адарву квіточак з нумарам і мы патэлефануем ягоным гаспадарам.

Хутка Ксюша вярнулася і, набраўшы нумар на тэлефоне, паведаміла, што яны знайшлі сабаку.

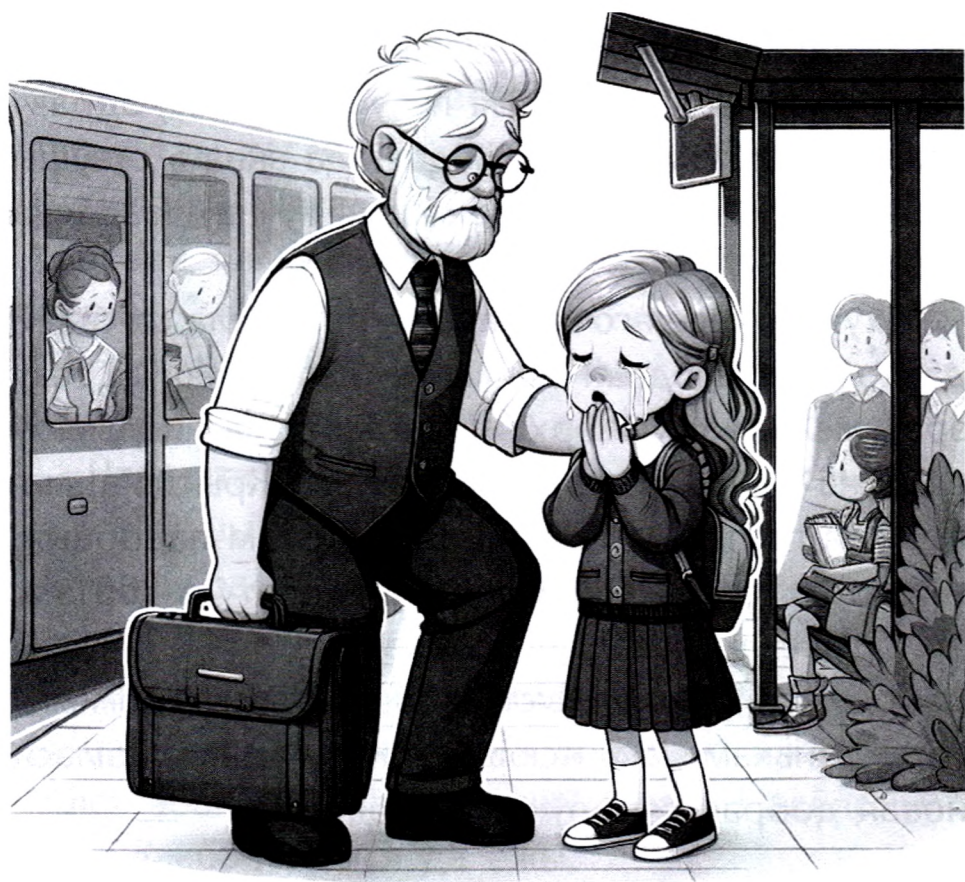
Жанчына на другім канцы папрасіла, каб тэлефон паднеслі да вуха сабакі, і стала нешта гаварыць. А сабака, як толькі пачуў яе голас, адразу завіляў хвастом, потым падбег да акна і, стаўшы прыэднімі лапамі на падаконнік, гучна і радасна забрахаў.

У хуткім часе яго гаспадыня прыехала са сваёй дачкой, аднагодкай Ксюшы. І дзяўчынка адразу зразумела, чаму Шэрхан так даверліва падышоў да іх на вуліцы. Сапраўды, Ксюша і Крысціна, малодшая гаспадыня сабакі, былі нечым падобныя. А потым усе на радасцях пілі гарбату з тортам, які прывезлі гаспадыні Шэрхана.

Вось так Шэрхан сустрэўся са сваімі любімымі гаспадынямі, а ў Ксюшы з Натулькай з'явілася новая добрая сяброўка Крысціна.

ДЗЮЙМОВАЧКА

Марылька была меншай за ўсіх у сваім пятым класе. Некаторыя хлопцы з яе пасміхаліся і дражнілі Марышкай-каратышкай. Нават і некаторыя з дзяўчынак таксама абзывалі яе каратышкай. Канешне, гэта неразумна. Ніхто не павінен у тым, што ён меншага росту за сваіх аднагодкаў. І ніякай заслугі няма ў тых, хто і ростам і прыгажосцю атрымаўся больш удалы.

Таму Марылька проста не звяртала ўвагі на гэтыя дражнілкі і не трымала зла на сваіх адна-класнікаў. «Яшчэ вырасту», – казала яна.

Але вось пачаўся і новы навучальны год ужо ў шостым класе. Марыльчыны аднакласніцы выцягнуліся, сталі стройнымі ды зграбнымі, а Марылька як была маленькага росту, так і засталася.

І аднойчы хлопцы з іншага класа па дарозе дадому, рагочучы, насміхаліся:

– Марышка-каратышка, табе трэба не ў нашай школе вучыцца, а ў Нязнайкінай з «Сонечнага горада» з іншымі каратышкамі!

Марыльцы стала так горка і крыўдна, што да прыпынку аўтобуса яна прыйшла ўся ў слязах.

На прыпынку акрамя яе быў толькі адзін пажылы чалавек. Убачыўшы заплаканую дзяўчынку, ён спытаў:

– Мілая Дзюймовачка, і хто ж гэта такі бессаромны пакрыўдзіў такую прыгажуню? Ці то можа двойку атрымала?

І раптам Марылька зразумела: ніякая яна не каратышка... Яна – Дзюймовачка! Слёзы імгненна высахлі, і дзяўчынка ўдзячна зірнула на суразмоўцу.

– Не, я добра вучуся. Але я толькі зараз зразумела, што не трэба злавацца на неразумныя і крыўдныя абзывалкі. Дзякуй вам, дзядуля! Я больш не буду плакаць.

– Ну вось і разумніца! – пахваліў яе стары. – Значыцца, ты ўсё зразумела.

ЦЯЖКА РАЊІЦАЙ ПРАЧНУЦЦА

Марынка з маленства добра малявала. Яна ўжо даўно вырашыла для сябе, што мастацтва – гэта справа яе жыцця. Таму, скончыўшы восьмы клас, дзяўчынка паступіла ў мастацкае вучылішча.

Заняткі ў вучылішчы пачыналіся ў восем гадзін. Але на дарогу да яго патрабавалася амаль што не гадзіна.

Неяк узімку Марынка прачнулася і спалохалася: на гадзінніку ажно сем гадзін і трыццаць хвілін. «Усё! Зноў будзе прачуханка*», – з гэтай думкай яна ўскочыла, хуценька сабрала сшыткі, кніжкі, запіхнула ў сумку бутэрброд і паімчала на трамвайны прыпынак. Але трамвая няма і няма. Толькі два грузавікі і праехалі ў адзін ды ў другі бок, і ані чалавека, акрамя яе, на прыпынку.

Нарэшце да яе дайшло, што, відаць, яшчэ глыбокая ноч. І яна пабегла дадому. Так яно і было. Яе будзільнік, як аказалася, спыніўся, а на другім гадзінніку была яшчэ толькі палова чацвёртай.

«Ну і няхай, – рашыла Марынка, – на ўроку адасплюся». Яна завяла будзільнік і імгненна заснула.

Першым урокам у яе групе была матэматыка. Матэматычка шкадавала сваіх вучняў, будучых мастакоў, спачувала, што ім даводзіцца рана падымацца на заняткі. Таму, калі яна бачыла, што нехта спіць на ўроку, – не турбавала яго.

Марынка, якая не выспалася, не вытрымала і задрамала на ўроку. Праз некаторы час скрозь сон яна пачула голас настаўніцы: «Дзеці, ну хоць бы хто-небудзь падыміце галаву». Марынка праз сілу расплюшчыла вочы і ўбачыла, што ўсе аднагрупнікі дружна спяць, паклаўшы галовы на парты.

* Прачуханка – вымова за што-небудзь.

Аказваецца, пакуль настаўніца выводзіла на дошцы, як раскладваецца рознасць квадратаў, не толькі Марынка, але і астатнія вучні за яе спінай паклалі галовы на парты і паснулі. Марынцы стала сорамна. Яна падперла галаву абедзвюма рукамі, каб не падала, і соннымі вачыма, нічога не разумеючы, глядзела на настаўніцу.

Настаўніца, узрадаваўшыся, што хоць адна з вучаніц прачнулася і слухае яе, увесь астатні час вяла ўрок толькі для яе. А калі празвінеў

званок, яна пайшла напрамкі да дырэктара з прапановай аб неабходнасці пачынаць заняткі з дзеваці гадзін раніцы.

НОВАЯ НАСТАЎНИЦА

На першым уроку матэматыкі ў шостым класе з'явілася новая настаўніца.

– Добры дзень, дзеці! Мяне завуць Ніна Макараўна, – прадставілася яна. – Ваш былы настаўнік, Павел Пятровіч, пераехаў у другі горад, і цяпер матэматыцы буду вучыць вас я. Скажу адразу: я хачу выявіць для сябе ваш узровень ведаў, і таму сёння мы з вамі будзем пісаць кантрольную павышанай складанасці.

Пасля гэтых слоў ва ўсіх вучняў адразу настрой скаціўся некуды пад парты. Як добра было раней з лагодным, добрым Паўлам Пятровічам! Здавалася, што ён нават не ведаў, што існуюць такія адзнакі, як двойка ці тройка. Складаныя задачы ён сам пісаў на дошцы, сам і рашаў. А тут – на табе! Першы ўрок у навучальным годзе – і адразу кантрольная павышанай складанасці!..

Сказаць, што ўвесь клас пацеў і пыхкаў над задачамі, – гэта значыцца нічога не сказаць. Прыгледзеўшыся, можна было б убачыць, як пад столь уздымаліся воблакі дыму, што ішоў з вучнёўскіх вушэй. Але ўсё было марна, і назаўтра

ўвесь клас атрымаў двойкі. Толькі ў выдатніцы Ніны Пахомавай была тройка. Злыя языкі потым казалі: «Гэта толькі таму, што ты яе цёзка».

Але Ніну Макараўну такія «поспехі» не здзівілі. Яна, безумоўна, разумела, што сваю ролю тут адыгралі яшчэ і летнія канікулы.

– Нічога, – сказала яна, – будзем вучыцца, і з цягам часу ўсё будзе добра. Але патурання* не чакайце. Я спадзяюся, што навучу вас мысліць лагічна і вы нават будзеце ўдзельнічаць ва ўсялякіх матэматычных конкурсах і алімпіядах. Хто працуе, таму і шанцуе. А сёння кожны з вас атрымае індывідуальнае дамашняе заданне.

Тое, што дамашняе, – спадабалася ўсім. Асабліва ўзрадавалася Вера Кавалёва. «Вось выдатна! – падумала яна. – Бацька ж кандыдат фізіка-матэматычных навук, ён і дапаможа».

Заданне і сапраўды было складаным. Вера ўжо легла спаць, а бацька ўсё яшчэ шукаў лепшы варыянт рашэння. Раніцай Вера старанна перапісала рашэнне ў сшытак і, задаволеная, пайшла ў школу з надзеяй на самую высокую адзнаку.

Якое ж расчараванне чакала яе на наступны дзень, калі яна раскрыла свой сшытак! У канцы задачы стаяла сціплая сямёрка. Вера вельмі засмуцілася, а бацька ўвечары нават абурыўся.

* Патуранне – паблжка.

– Як так?! – сказаў ён. – Я ж выбраў адно з самых аптымальных рашэнняў! Калі ваша настаўніца гэтага не зразумела, то я пайду да дырэктара!

А маці ўсміхнулася, палістала сшытак і спытала бацьку:

– Ну і што ты скажаш дырэктару? Мабыць, спытаеш, чаму Ніна Макараўна так нізка ацаніла тваё рашэнне? Я ўпэўнена – настаўніца добра зразумела, што гэта не Вера, а нехта іншы рашыў задачу.

Бацьку не было чаго на гэта запырэчыць. Ён пачасаў патыліцу і, крыху падумаўшы, сказаў:

– Так, дачка, я згодзен з мамай. Надалей рабі ўсё толькі сама і будзь уважлівай на ўроках. Вучыць – розум тачыць! Я адчуваю, што ваша Ніна Макараўна – добрая настаўніца. Яна хоча, каб у вас ва ўсіх былі глыбокія, трывалыя веды.

КАЗА АДПУШЧЭННЯ

– Увага, таварышы! На наступным тыдні ў школе будзе праводзіцца конкурс на лепшы клас, – так афіцыйна пачала сваё паведамленне, стоячы каля стала настаўніцы, стараста класа Алена Вароніна. – Вынікі будуць падводзіцца па вучобе, па чыстаце і ўпрыгожванні. Будзем мыць, выціраць пыл, дзе трэба падфарбоўваць. Калі ў каго ёсць, прыносьце кветкі ў вазонах. Патрабую, каб

у нядзелю, у дзевяць гадзін раніцы, усе, а не толькі я, былі ў класе. Я адна за ўсіх падлогу мыць не буду. Я не казёл адпушчэння.

У класе адразу ўзняўся гоман.

– Чаму гэта так афіцыйна ды грозна?

– Што ты заладзіла – адна ды адна?!

– Яшчэ ж ніхто не адмовіўся, а ты ўсё я ды я!

– Ты ўсё сказала?

– А хто цябе адну застаўляе падлогу мыць?

Вера Сямёнаўна, класны кіраўнік, была вымушана супакойваць вучняў.

– Дзеці, я згодна з вамі. Алена не зусім карэктна выказалася. Але ж яна хацела падкрэсліць, што павінны ўдзельнічаць у гэтым мерапрыемстве ўсе, – апраўдвала яна старасту.

Раніцай у нядзелю, канешне, увесь клас быў у зборы. Стараста начальніцкім голасам рабіла распараджэнні: дзе браць шчоткі, венікі, анучы, вёдры, ваду і каму што рабіць.

– Мы павінны так падрыхтаваць і ўпрыгожыць свой клас, каб першае месца было наша, – камандавала яна. – Пачынайце, а я пайду пагляджу, што робіцца ў другіх класах.

Робота закіпела. Хлопцы і дзяўчынкі дружна мылі вокны, сцены, падлогу, парты, акуратна расстаўлялі кнігі ў шафах, кветкі на падаконніках. Калі справы ўжо падыходзілі да канца, нехта заўважыў: «А дзе ж стараста?»

– І праўда, дзе ж гэта наш казёл адпушчэння падзеўся? – пажартаваў Віця Сямёнаў.

– А яна, пэўна, даўно тэлевізар дома глядзіць, – пачулася ў адказ.

– Ды не, хутчэй у інтэрнэце сядзіць ці ў камп’ютарныя гульні гуляе.

– Вось вам і казёл адпушчэння!

– Ды не казёл яна, а каза адпушчэння!

– А давайце да яе дамоў сходзім, праверым. Яна ж недалёка тут жыве.

– А навошта? – сказаў Лёня Давыдаў. – Я лічу, што мы павінны заўтра ж на класным сходзе правыбраць гэтую казу адпушчэння і абраць іншага старасту. Гэткія выкрутасы ў яе ўжо не першы раз.

– Алена, увагуле, ужо надта зазналася, – падтрымаў яго Гена Рыжкоў.

– І я згодзен з гэтым, – пачуўся голас Сярожы Волкава. – Вароніна дыскрэдытавала сябе як стараста. Мы ж маем права і сёння гэта зрабіць, бо ўсе ў зборы.

– Не, так нельга, – зноў уступіў у размову Лёня, – мы павінны выказаць ёй у вочы тое, што думаем. Інакш яна не зразумее. А старастам я прапаную абраць Віталіка Валодзіна.

Вось так нечакана завяршылася Аленіна стараства. Хто зазнаецца, той без сяброў застаецца.

ШТО Ё ШКОЛЕ НАЙБОЛЬШ ЛЮБІМАЕ?

Лідачцы падабаецца прыходзіць у госці да хроснай маці. Тая заўсёды частуе сваю хросніцу чым-небудзь смачненькім, а то нават і падаруначак нейкі зробіць. Хросная, цётка Гэля, любіць распытваць дзяўчынку аб тым аб гэтым.

У гэты раз гаворка пайшла пра вучобу, бо Лідачка ўжо ж у другім класе вучыцца!

– Як поспехі ў школе, Лідачка? Мабыць, на адны троечкі вучышся, – жартам спытала хросная, хаця ведала, што Лідачка вучыцца добра.

– Не, што вы, цётка Гэля, я дзявяткі ды дзясяткі атрымліваю. Ну, канешне, зрэдку і сямёркі бываюць, – сціпла прамовіла дзяўчынка.

– А якія ўрокі табе падабаюцца?

– Матэматыка... спевы, – і змоўкла.

– А яшчэ што ты любіш?

– А, успомніла! Яшчэ дранікі з мясам у ста-
ловай! Вельмі смачныя, – узрадавана адказала
Лідачка. – І булчкі ў шакаладзе.

– А ўрокі больш ніякія не падабаюцца?

– Урокі? – перапытала Лідачка і задумалася. –
Больш за ўсё мне падабаюцца пераменкі, – урэш-
це вымавіла яна. – Толькі, на жаль, яны вельмі
кароткія. Не паспяваем нагуляцца з сяброўкамі.
Вось бы яны былі такімі ж доўгімі, як і ўрокі!

СЯБРОЎКА

– Нешта ты, дачушка, сёння зусім без настрою, – пацікавілася маці, калі яе пяцікласніца Ангеліна прыйшла са школы.

– Ды не, мамачка, усё добра.

Але маці бачыла па яе твары – нешта не так. «Не буду пакуль што ні аб чым дапытвацца, – вырашыла яна, – мо прыйдзе час, сама раскажа». Але, каб неяк падштурхнуць дачку да размовы, прапанавала:

– А што, Ангелінка, давай крыху падсілкуемся ды прагуляемся ў парку, нешта ў мяне галава сёння пабольвае. Як табе прапанова?

– Давай прагуляемся, – крыху памаўчаўшы, адказала дачка.

Дзень быў будзённы, таму народу ў парку было не вельмі шмат. Усё схіляла да сяброўскай гаворкі. Прагуляўшыся па алеях, яны прыселі на лаўку насупраць дзіцячых арэляў.

– Нешта даўно сяброўка твая Люся да нас не заходзіць. Ці не захварэла? – спытала маці.

І па твары дачкі зразумела, што трапіла ў самую кропку. Аказваецца, гэта і было тое самае балючае пытанне, з-за якога ў Ангеліны не было настрою апошнія дні.

– Разумееш, мама, да нас у гэтым годзе прыйшла новенькая, Галя Сямёнава. І Люся неяк адразу пачала з ёй сябраваць. Усё з ёй ды з ёй...

А мяне быццам і зусім няма. Я на Галю не крыўдую. Яна, увогуле, добрая дзяўчынка. Я на Люсю крыўдую. Яна, як пасварыцца з Галяй, тады зноў да мяне, як нічога ніякага. Днямі нават у госці запрашала. А сёння памірылася з Галяй і зноў да мяне не падыходзіць. І так ужо колькі разоў. Ці ж гэта па-сяброўску? Сёння сябрую, а заўтра – не.

– Так, дачушка, я цябе разумею. І ў мяне ў дзяцінстве нахштальт гэтага было. А ўтрох не спрабавалі сябраваць?

– Не, з Галяй мне не вельмі цікава. Не атрымаецца сяброўства.

– А ты паспрабуй пагаварыць з Люсяй. Скажы, што табе не падабаецца сябраваць на такіх умовах, толькі калі ёй хочацца вадзіцца. Яна павінна зразумець, што з-за новага прыяцеля нельга губляць старога.

– Спрабавала. Маўчыць.

– Значыцца, чымсьці Галя ёй падабаецца больш за цябе. Яе сяброўства не вытрымала выпрабавання. Але ж такое ў жыцці з многімі здараецца.

– Я разумею гэта, мама. Але ж неяк прыкра на душы.

– Мне здаецца, дачушка, што табе трэба неяк адысці ад сумных думак. У вас жа ў школе шмат розных гурткоў, секцый.

– Я ўжо і сама пра гэта думала. Я разумею, што нельга ўвесь час думаць толькі аб сумным. Дарэчы, мяне ўчора дзяўчынкі з шостага агітавалі прыйсці да іх у валейбольную секцыю. Кажуць, ты рослая, у цябе добра атрымаецца, а ў нас чалавека не хапае ў камандзе. Можа, паспрабаваць?

– Канешне, паспрабуй! Гэта ж будзе вельмі добрае рашэнне. Агульныя інтарэсы – і сяброўкі новыя з'явяцца. Чалавек без сяброў, што дрэва без каранёў.

– Так, мамачка! – павесялела Ангеліна. – Так і зраблю. Заўтра ж запішуся да іх у секцыю. А з Люсяй я ўсё ж яшчэ раз пагавару. Я ж сумую

па ёй! Мы ж з ёю з першага класа сябруем. У рэшце рэшт мы з ёю не сварыліся і ўсё роўна застанемся сяброўкамі! Стары сябар лепш новых двух.

Пагуляўшы яшчэ крыху па алеях парку, яны ў добрым настроі накіраваліся дадому.

СУСТРЭЧА

Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, ва ўсіх дзяцей былога Савецкага Саюза скончылася дзяцінства. Нават там, куды не дайшоў фронт, апусцелі сёлы і гарады. Бацькі, мужы, браты і сыны – амаль усе ў першыя дні пайшлі на вайну. Увесь цяжар, уся праца леглі на плечы жанчын і дзяцей.

А цягнікі везлі і везлі на Урал эвакуіраваныя заводы і рабочых. Некаторыя заводы былі яшчэ без вокнаў, без дахаў, нават без сцен, а абсталяванне ўжо гуло, працавала. Трэба ж было рамантаваць гарматы, танкі, якія ўжо прайшлі праз вогнішча баёў. Трэба было вырабляць і новую зброю.

Сярод работнікаў, якія прыехалі, была маладая жанчына з дзецьмі, хлопчыкам і дзяўчынкай чатырох і трох гадоў. Ім дасталася маленечкая каморка ў хатцы, дзе, акрамя іх, ужо жылі дзве сям'і.

У дарозе жанчына дужа прастудзілася і ніяк не магла акрыяць*. З кожным днём ёй становілася ўсё горш і горш. Яе паклалі ў бальніцу, а дзеткі засталіся без нагляду. Хутка яны з'елі ўсё, што ў іх было, а потым хадзілі надгаладзь** і ратаваліся толькі тым, што зрэдку давалі ім суседзі, якім і самім не хапала ежы.

Калі дзеці даведаліся, што маму з дня на дзень выпішуць з бальніцы, то пачалі кожны дзень хадзіць на станцыю сустракаць цягнік з надзеяй сустрэць і яе. Звычайна на гэты ж цягнік грузілі адрамантаваныя і новыя гарматы і танкі. Кіраваў пагрузкай, прыкульгваючы, капітан-артылерыст. Відаць, ён яшчэ не зусім ачуняў пасля ранення, і хадзіў, абাপіраючыся на кіёк.

Капітан ужо даўно прыкмеціў гэтых гаротных малых. Неяк ён спытаў у іх:

– Што вы, дзетачкі, тут робіце?

– Мы маму чакаем, а яна ўсё не едзе, – адказаў хлопчык.

– А дзе ж ваша мама?

– Яна ў бальніцы, а нам ужо няма чаго есці.

– Я есці хачу, – размазваючы кулачкамі слёзкі, заплакала дзяўчынка.

– Мы даўно ўжо ўсё, што было, з'елі, – сказаў хлопчык, – і толькі суседзі нам што-небудзь даюць.

* Акрыяць – паправіцца пасля хваробы.

** Надгаладзь – не поўнасцю наядаючыся.

Капітан з жалем глядзеў на дзятву. «І мае ж дзеткі павінны быць у такім жа ўзросце», – сумна падумаў ён. Апошнія два гады перад вайной яму давялося служыць далёка ад дому. А потым прыйшла звестка, што ў іхнюю хату трапіла бомба, і больш ён нічога не ведаў пра сваю сям’ю – што з імі, дзе яны.

Капітан адвёў дзяцей у іхнюю хату, пакарміў іх і паклаў спаць.

На наступны дзень малыя зноў былі на станцыі. Капітан зноў пакарміў іх і злавіў сябе на той жа думцы: «Мо і мае дзеткі недзе таксама пакутуюць». Ён не губляў надзеі, што яны жывыя.

– А як жа, дзетачкі, вас завуць? – спытаў ён.

– Мяне завуць Міша, а сястрычку – Света.

У капітана скаланулася* сэрца: гэтак жа завуць і ягоных дзяцей! Але ж гэтага не можа быць! Дзе Віцебск, а дзе Урал!

– А як жа маму вашу завуць? – зноў спытаў ён дрыготкім голасам.

– Мама Вера, – адказала Святланка.

У капітана зашчымела ў грудзях. Нейкі момант ён нават не мог вымавіць ні слова. Вочы засцілі слёзы. «Не можа быць! – калаціліся ягоныя думкі. – Няўжо такое магчыма?»

У гэты час падышоў цягнік, і капітана паклікаў дзяжурны па станцыі. Ён толькі паспеў заўважыць,

* Скалану́цца – моцна захвалявацца.

як дзеці кінуліся насустрач жанчыне, якая выйшла з вагона.

– Родненькія вы мае! – скрозь слёзы прамовіла яна, абдымаючы дзетак. – Як жа я за вас хвалюлася! Напэўна, зусім згаладалі?

– Не, мамачка, у нас усё добра, – сказаў Міша. А Светачка, прытуліўшыся да маці, прамовіла, паказваючы ручкай:

– Нам вунь той дзядзя ваенны есці даваў, пакуль цябе не было.

А капітан, перагаварыўшы з дзяжурным, ужо ледзь не бягом накіроўваўся да іх. Жанчына спачатку разгублена глядзела на капітана, а потым з крыкам «Міколка!» кінулася яму на грудзі. І яны абое, жанчына ў абдымках дужага афіцэра, стаялі і плакалі шчаслівымі слязьмі. А іх малыя дзеткі глядзелі на іх, нічога не разумеючы.

Нарэшце мама павярнула да дзяцей галаву і вымавіла:

– Дзетачкі мае! Гэты дзядзя ваенны – ваш татачка!

МАЦІ

Аксіння і Ігнат ужо шмат гадоў жылі на хутары, непадалёк ад адной з беларускіх вёсачак. Усё ў іх было добра, але ж быў і смутак: Бог не даў ім дзяцей. Аднойчы, амаль у канцы Вялікай

Айчыннай вайны, цёплай раніцай Аксіння выйшла з хаты, каб падаіць карову. І раптам на лаўцы побач з ганкам яна заўважыла акуратна спавітае дзіця.

Аксіння адразу зразумела, што нехта ім яго падкінуў. Кінуўшы падойнік, жанчына з дзіцём пабегла ў хату.

– Ігнат! Ігнат! – уголас крыкнула яна. – Нездарма мы з табой маліліся! Гасподзь пачуў і падараваў нам дзіця!

– Што такое? Што за лухту* ты нясеш? – спытаў Ігнат, выходзячы насустрач.

– А вось глядзі, дзіця нам падкінулі!

– Дык можа яшчэ матка з’явіцца? – засумняваўся Ігнат.

– Не, не з’явіцца, – упэўнена адказала Аксіння. – Гэта падкідыш. Глядзі, які прыгожанькі ды спакойны. Відаць, маці толькі-толькі пакарміла.

Яны распавілі дзіцё і ўбачылі, што гэта хлопчык. А вось і запіска знайшлася. Нарадзіўся 5 лютага 1944 года. Бач ты, нават сухі яшчэ.

– Сыночак ты наш! – праз слёзы вымавіла Аксіння і пацалавала немаўля. – Давай яго Косцікам назавём.

– Няхай будзе Косцікам, – згадзіўся той.

Не адцягваючы надоўга, яны хутка зарэгістравалі і ахрысцілі свайго сыночка. Але ж на гэтым гісторыя не скончылася.

Гадоў праз дзесяць-адзінаццаць каля іхняй хаты спынілася машына. З яе выйшла прывабная, прыгожа апранутая жанчына і напрасцяк накіравалася ў хату. Якраз Аксіння і Ігнат былі дома.

Жанчына сказала, што гэта яна ў ліпені 1944 года, праведаўшы, што ў іх няма сваіх дзяцей, падкінула ім сваё немаўля, бо, казалася, ёй цяжка было адной гадаваць яго.

* Лухта – бязглуздзіца, бяссэнсіца.

– Зараз у мяне ўсё добра, – працягвала яна, – і я хачу, каб вы аддалі мне майго хлопчыка.

– Аб чым вы кажаце? – у адзін голас усклікнулі гаспадары.

– Гэта наш сыноч, – цвёрда сказала Аксіння. – І мы яго нікому не аддадзім. Ён жа пра вас і не ведае нічога. Якая ж вы яму маці, калі кінулі яго на лаўцы?!

Доўга яшчэ жанчына ўгаворвала іх, але Ігнат і Аксіння былі няўмольнымі і адказвалі «не і не». У рэшце рэшт Аксіння прапанавала:

– Вось хутка Косцік прыйдзе са школы, у яго і спытаем. Як ён захоча, так і будзе.

Калі Косцік прыйшоў, жанчына кінулася да яго і, плачучы, распавяла яму гісторыю яго з’яўлення ў гэтай хаце.

– Косцік, – усхліпваючы, звярнулася яна да яго, – паехалі да мяне! Ты будзеш жыць у горадзе, у мяне добрая кватэра. Цябе там чакае малодшая сястрычка. Будзеш у гарадской школе вучыцца. Паехалі! Я ж твая родная мама!

Косцік быў вельмі ўражаны тым, што пачуў. Ён у распачы імкнуўся асэнсаваць тое, што звалілася на яго так нечакана. Гэта быў надзвычай цяжкі момант у яго жыцці. Толькі насупленыя бровы і сцятыя губы выдавалі напружанасць думкі. Раптам ён рашуча зірнуў на жанчыну, на бацькоў і, неяк пасталеўшы за гэты час, адказаў:

– Не, цётачка, я вас не ведаю. Вы не мая мама. Мая мама стаіць побач з маім татам.

Ад гэтых ягоных слоў Аксіння не вытрымала і голасна заплакала. Нават у бацькі на вачах з’явіліся слёзы.

А жанчына, якая нарадзіла Косціка, на развітанне пацалавала яго ў лоб і паехала дахаты. Ёй больш нічога другога не засталася рабіць.

На жаль, бываюць маці-зязюлі. Але ж не тая маці, што нарадзіла і кінула, а тая, што выгадвала.

ЖЫВЁЛЫ ТАКСАМА ПЛАЧУЦЬ

Калі восенню Чырвоная Армія вызваліла ад нямецкіх захопнікаў горад Ветку і навакольныя сёлы, людзі, хаця і жылі надгаладзь, уздыхнулі з палёгкай. Мінула варожая навала, і жыццё пачало наладжвацца. Але ж уперадзе іх чакалі галодная зіма і яшчэ больш галодная вясна. Пакуль хоць што-небудзь вырасце на палях і ў агародах! Змрочныя думкі прыгняталі вяскоўцаў: мужчыны на фронце, у сяле адны жанчыны, старыя ды дзеці. Уся праца ляжыць на іхніх кволах плячах.

Але вось, нарэшце, і вясна – пара сеяць зерне. А чым жа поле араць? Трактароў няма, коней, якіх удалося зберагчы ад немцаў, на фронт

забралі, бо трэба яшчэ фашысцкую гадзіну дабіваць...

Людзі выйшлі ў поле: хто з рыдлёўкамі, а хто запрог у плуг сваіх змардаваных* кароў, цудам ацалелых ад фашыстаў. На шыю карове надзявалі ярмо з дошак, змацаваных шрубамі. А да ярма шлеямі прывязвалі плуг.

Такі вось плуг, за якім ішла чатырнаццацігадовая Надзейка, цягнула яе знясіленая карміцелька Зорка. Сена даўно ўжо скончылася, нават сапрэлая саломка з'едзена, а трава на лузе пакуль не нарасла. Зорка ледзьве перастаўляла ногі, а трэба яшчэ і плуг цягнуць. Жывёлы ў тыя часы пакутавалі гэтак жа, як і людзі.

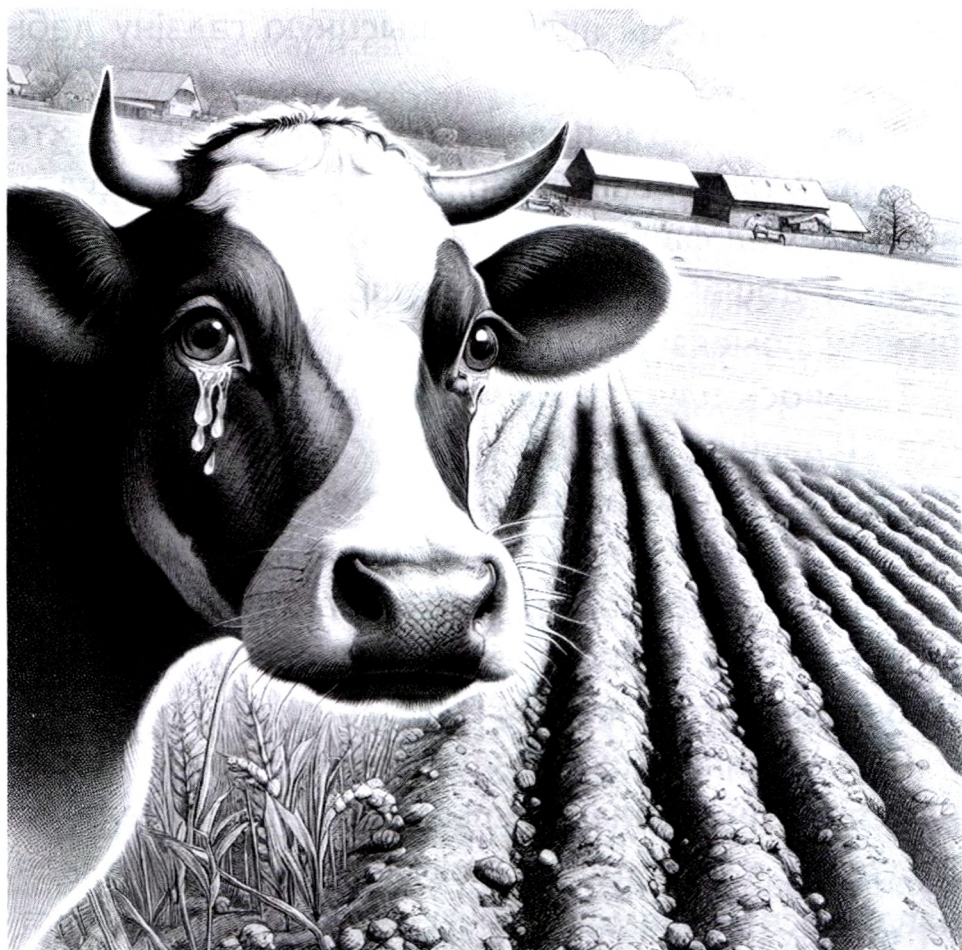
Плуг з цяжкасцю рэзаў зямлю. Раптам Зорка на сярэдзіне паласы спынілася, паглядзела на Надзейку каламутнымі вачыма і, як падкошаная, павалілася на зямлю. Вочы яе закрыліся, з пасткі вываліўся сухі язык. Пакінуўшы плуг, Надзейка кінулася да яе і са слязьмі пачала яе гладзіць і прасіць:

– Зорка, Зорачка! Уставай, родненькая! Нам жа яшчэ араць трэба!

Падбеглі жанчыны, працаваўшыя непадалёк. Яны спрабавалі дапамагчы карове ўстаць. Але яна нават не варушылася.

– Вады ёй трэба, вады, – параіў нехта.

* Змардаваных – змучаных, знясіленых.

Надзейка паліла ёй на язык вадзічкі з салдацкай біклажкі. Зорка адкрыла вочы, жаласліва паглядзела на дзяўчынку. З вачэй у яе пакаціліся буйныя слёзы. Ubачыўшы гэта, заплакалі і жанчыны. А Надзейка легла побач з Зоркай, доўга гладзіла яе, шаптала на вуха ласкавыя словы і палівала вадзічкай галаву.

Нарэшце карова пачала прытомнець, паволі паднялася, і яны прадоўжылі сваю неймаверна цяжкую працу.

З таго часу прайшло шмат гадоў, але тыя буйныя каровіны слёзы, жаласны, дакорлівы погляд, запалёныя* вочы Надзя памятала ўсё жыццё.

ЗАЧАРАВАНЫЯ КЛУБНІЦЫ

– Таня! – у адзін голас паклікалі Волька з Алёнкай, стоячы перад расчыненым акном. – Пайшлі на рэчку!

– Не, дзяўчаткі, не магу. У мяне сёння многа работы. Трэба дапамагчы бабулі прапалоць клубніцы, – адгукнулася сяброўка.

– Ну дык пайшлі выкупаемся, пазагараем, а потым і мы вам дапаможам.

– Не, потым позна будзе. Дождж пойдзе. Не хачу ў мокрых клубніцах корпацца.

– З чаго ты ўзяла, што пойдзе дождж? Паглядзі якое сонейка! Нават хмарак як кот наплакаў!

– Не, сябровачкі, не пайду. Іншым разам. Я бабульцы абяцала.

– Ну, добра, – пагадзілася Волька, – тады мы пойдзем пакупаемся, а потым прыйдзем і дапаможам вам.

І дзяўчынкі пабеглі да рэчкі. Вада была цёплая, у ёй ужо плёскаліся хлопчыкі і дзяўчынкі. Некаторыя ганялі мяч на беразе, а нехта ўжо і загараў.

* Запалёныя – пачырванелыя.

Час ішоў хутка, раптам, як ні дзіўна, нягледзячы на сонечную раніцу, аднекуль нечакана набеглі хмары, пайшоў дождж і бераг хутка апусцеў.

Прамоклыя сяброўкі дабеглі да Танінай хаты і ўбачылі ў альтанцы Таню з бабуляй.

– Адкуль ты ведала, што пойдзе дождж? – спытала Волька, апынуўшыся пад дахам альтанкі. – Нябёсы ж былі амаль што без хмарынкi.

– А я з жучкамі-павучкамі раніцай размаўляла. Яны мне і падказалі гэта, – адказала Таня.

– Не, скажы праўду. А то здаецца, што ты як наваражыла, каб мы не пазагаралі.

– А я і кажу праўду, Алёнка. Бабуля ж мая знахарка, чараўніца. Яна вельмі многа чаго ведае, умее лячыць розныя хваробы, нават і ад сурокаў загаворваць. Бабуля і мяне вучыць з прыродай размаўляць. Як вырасту, дык і я стану знахаркай. Так, бабуля?

– Так-так, Тацянка, праўда. Я магу і вас, дзяўчынкі, вучыць, калі вы, канешне, пажадаеце.

Усе тры дзяўчынкі вучыліся ў адным класе і сябравалі з самага ранняга дзяцінства. Таму яны часцяком гулялі ў свае дзіцячыя гульні то ў адной, то ў другой сяброўкі. А калі было трэба, то Волька з Алёнкай дапамагалі Тацянцы ў яе агародніцкіх справах, каб яна хутчэй вызвалілася і магла пагуляць з імі. Гаспадарка ў яе бацькоў была вельмі вялікая, асабліва многа было градак

з клубніцамі. Таму дзяўчынкам у гэтай хаце заўсёды былі рады.

А праз нейкі час здарыўся такі выпадак. Калі клубніцы пачалі выпяваць, бабуля запрасіла сябровак за стол і паставіла перад кожнай талерку з духмянымі ягадамі. А потым і сказала:

– Нехта ўчора ўвечары сабраў палову ягад з самай далёкай градкі.

– А хто гэта? Вы ведаеце? – папыталася Волька.

– Я ж таму і кажу – нехта, што не ведаю. Але ж нічога, ягад сёлета будзе многа. Вось толькі той, хто гэта зрабіў, доўгі час не захоча нават глядзець на клубніцы, не тое, каб есці іх.

– А чаму так? – зноў пацікавілася Волька.

– А я ўсе клубніцы загаварыла.

– Як гэта загаварылі?

– Ну, калі інакш сказаць – заваражыла, ці зачаравала.

Дзяўчынкі пачалі з апетытам уплятаць смачныя клубніцы, ягада за ягадай.

Раптам Алёнка ўскочыла з крэсла з крыкам:

– Ой, дзевачкі! Не ешце іх! Яны ж чарвівыя!

– Як гэта чарвівыя? – усклікнула Волька. – Клубніцы ж не бываюць чарвівымі.

– Мы ж іх толькі нядаўна сабралі, – сказала Тацянка.

– Ды паглядзіце ж! Вунь і па вашых ягадах чарвячкі поўзаюць.

Стала ціха. Волька з Тацянкай паглядзелі на свае талеркі і ўбачылі прыгожыя чысцюткія ягады. На талерцы Алёнке ляжалі такія ж клубніцы, але яна з жахам глядзела на іх.

Усім стала зразумела, чаму гэта здарылася. Алёнка НЕ МАГЛА ЕСЦІ свае ягады. Дзяўчынка заплакала і прызналася, што гэта яна сабрала частку ягад з тае градкі.

– Напэўна, вы цяпер не захочаце і сябраваць са мной... – скрозь слёзы прамовіла яна.

Таня падышла да яе, абняла і стала суцяшаць:

– Супакойся, Аленачка! Канешне, ты дрэнна зрабіла. Але ж ты гэта ўжо зразумела, праўда?

– Так, зразумела, – ціха адказала Алёнка.

– Мы ж з Волькай любім цябе і заўсёды будзем тваімі сяброўкамі, праўда, Волька?

– Канешне, праўда, – згадзілася Волька.

А бабуля сказала:

– Я зачаравала клубніцы, я і здыму сваю замову. Толькі адразу гэта не атрымаецца. Зараз ты іх не зможаш есці. Паспытаеш у іншы раз.

– Ну, калі так, то і мы ў іншы раз паспытаем. – І Тацянка з Воляй адсунулі свае талеркі.

Алёнка была вельмі ўдзячна Тані і Волі за тое, што яны не кінулі яе ў цяжкую хвіліну. Яна зразумела, што гэта яе сапраўдныя сяброўкі, і скрозь слёзы ціха прамовіла:

– Дзякуй вам, сястрычкі вы мае родныя!

КАЗА РАГАТАЯ

Гэтая гісторыя здарылася даўным-даўно, у пасляваенныя гады. Наш Гомель тады яшчэ не быў такім вялікім, як цяпер. Многія гараджане ў тыя часы трымалі курэй, коз, індыкоў. А на ўскраіне горада на вуліцах можна было ўбачыць нават і парсюкоў.

Барыска, вучань чацвёртага класа, паклаўшы ў торбачку сшыткі, падручнікі, бутэрброд з сырам і гурочкам, пакрочыў у школу. Часу яшчэ было дастаткова, каб не спяшацца. Калі ён

праходзіў міма казы, якая пасвілася каля дарогі, тая зацікавілася яго торбачкай, відаць, пачула прыемны пах яго сняданку. Яна пачала тыкаць у торбачку пыскай. Хлопчык спыніўся і рашыў пачаставаць яе.

Каза з задавальненнем з'ела кавалачак сыру з яго далонькі і выразна паглядзела яму ў вочы. Хлопчык зразумеў і працягнуў ёй яшчэ кавалачак. Так, праводзячы Барыску да самай школы, каза з'ела ўвесь яго сняданак.

Канешне, калі Барыска адкрыў дзверы ў клас, прайшла ўжо амаль што не палова ўрока.

– Як я рада, Барыс, што ты, хоць і пад канец, але паспеў на ўрок. Садзіся, – з'едліва заўважыла настаўніца.

Але Барыска яшчэ не паспеў адысці ад дзвярэй, як у іх прасунулася казіная галава. Яна схопіла торбачку зубамі і пацягнула да сябе. Барыска пачаў цягнуць торбачку ў свой бок і зацягнуў казу ў клас. У класе падняўся рогат, вучні паўскаквалі з-за парт, дзяўчынкі радасна вішчалі.

У клас забегла тэхнічка, якая заўважыла казу ў апошні момант. Яна пачала выцягваць яе з класа, але тая ўпіралася ўсімі чатырма капітамі. Настаўніца разгубілася і не ведала, што рабіць.

У рэшце рэшт з дапамогай усіх вучняў казу атрымалася выправадзіць. Але ўрок ужо быў

сарваны. Раззлаваная настаўніца павяла разгубленага Барыску да дырэктара.

– Без бацькі не прыходзь у школу, – сказаў дырэктар, выслухаўшы настаўніцу. – Відаць, давядзецца выключаць цябе са школы.

Канешне, у гэты дзень «дзяжурствам» у вугле не абышлося, бацькава папружка добра папрацавала па Барыскай «казённой частцы». Крыўдна было хлопчыку – ён жа не адчуваў сябе вінаватым. Гэта ўсё няўдзячная каза рагатая: і сьняданак яго з’ела, і з-за яе ледзь са школы не выгналі.

Дык мала таго! У казы аказалася вельмі добрая памяць. З таго часу яна ледзь не кожны дзень у надзеі на ласунак суправаджала Барыску да школы.

ДЗЕД МАРОЗ І ВІЦЯ

Гадзіны за дзве да Новага года Віцеў бацька некуды пайшоў з дому. А праз колькі там мінут пасля гэтага ў кватэры зазвінеў званок. Маці адчыніла дзверы, і ў кватэры з’явіўся сапраўдны Дзед Мароз. Ад яго нават адразу павеяла марозікам.

– А скажыце мне, людцы добрыя, – спытаў ён, – ці тут жыве хлопчык Віця, які прасіў мяне ў лісце падарыць пажарную машыну?

– Так, ён жыве тут, – адказала мама.

– Гэта я, Дзядуля Мароз! – узрадавана ўсклікнуў Віця. – Гэта я пісаў табе.

– Дык ты і пісаць сам ужо ўмееш?! – здзівіўся Дзед Мароз.

– Не, не ўмею яшчэ, – збянтэжыўся малы. – Гэта мама пісала, а я толькі прасіў. Але я ўжо амаль усе літары ведаю.

З-пад калматай, белай з чырвоным верхам шапкі на хлопчыка глядзелі вясёлыя добрыя вочы, а ўся астатняя частка твару была закрыта сівымі вусамі ды барадой.

– А ці добра ты паводзіш сябе ў дзіцячым садку?

Віця зноў засмуціўся і адразу адказаў:

– Я больш не буду біцца з Васькам.

– А з іншымі?

– І з іншымі не буду.

– Ну, калі так, то добра. А каб атрымаць падарунак, трэба хоць маленькі вершык расказаць.

Віця, як салдацік, выцягнуў рукі па швах і пра-дэкламаваў:

Паміж елак і бяроз
Ходзіць добры Дзед Мароз.

Пільна днём і ноччу
За парадкам сочыць,

Каб жылі ў лагодзе
Ўсе звяры ў прыродзе.

– Ну, малайчына, малайчына! Вось, трымай свой падарунак – пажарную машыну, каб у вас гэтае бяды ніколі не было. А вось і цукеркі табе за вершык.

– А табе, маладзіца, што падарыць на Новы год? – спытаў ён у Віцевай мамы.

– Няёмка неяк, – засаромелася мама, – я ж не малое дзіця!

– А вось табе ад Снягуркі, яна сёння да хворых дзяцей пайшла, хустачка прыгожая і білет вам з Віцем на гарадскую ёлку.

– Дзядуля Мароз, а татку майму падарунак?! Ён у мяне вельмі добры.

– Не, Віця! Татка твой ужо дарослы. Яму я рабіў падарункі, калі ён быў такі, як ты.

– Дзякуй вам, Дзядуля Мароз, – падзякавала мама, – мо гарбаты вып'ем з торцікам ці, можа, кавы?

– Не-не, даражэнькая! Бач, які ў мяне мех яшчэ вялізны? Мяне ж дзеці чакаюць. І ты, Віця, бывай, ды больш не біся з сябрукамі, жывіце дружна. Бывайце! З Новым годам вас! З новым шчасцем!

У хуткім часе вярнуўся і Віцеў бацька.

– Вой, татачка, – узрадаваўся Віця, – паглядзі, якую машынку мне Дзядуля Мароз падарыў! Я аб такой і марыў! Каб ты крыху раней прыйшоў, дык ён бы і табе што-небудзь падарыў.

– Так, цудоўная машынка, – пагадзіўся бацька. – Дык ты ўжо ж не падвядзі Дзеда Мароза, будзь паслухмяным. А мне самы лепшы падарунак будзе, калі ты вырасцеш добрым і разумным.

ЛАНЦУЖОК

Калі Дамініка з бабуляй прыйшлі па прадукты ў краму, бабуля адразу стала ў чаргу, а Дамініка пачала разглядваць пакупнікоў. Яе заўсёды здзіўляла, якія яны ўсе розныя.

Але вось у краму зайшла модна апранутая жанчына з вельмі прыгожай сумачкай. Гэтая сумачка адразу, як магніт, прыцягнула позірк дзяўчынкі. Нават не сама сумачка, а прымацаваны да яе бліскучы ланцужок. А на ланцужку вісеў такі ж бліскучы, жоўценькі, нібыта залаты, коцік.

Дамініка яшчэ падумала: «Коцік жа не сабачка, чаму ж ён на ланцужку?» Але ж і коцік, і ланцужок былі такія прыгожыя! «Вось бы і ў мяне такі ланцужок быў!» – пачала марыць дзяўчынка. Ёй здавалася, што прыгажэйшай цацкі ва ўсім свеце не знойдзецца. Яна доўга не зводзіла з ланцужка вачэй, але бабуля ўжо купіла ўсё, што было трэба, і паклікала яе памагчы ўпакаваць прадукты.

Дамініка хацела яшчэ хаця б разок паглядзець на гэты цудоўны ланцужок, але жанчыны з прыгожай сумачкай ужо не было ў краме. І раптам яна ўбачыла, што на тым месцы, дзе жанчына стаяла, нешта блішчыць. Дамініка падбегла і аслупянела! Не можа быць! Перад ёю ляжаў той самы ланцужок з коцікам! Як такое магло здарыцца? Як ланцужок мог адчапіцца?

Дамініка схапіла яго і пабегла за бабуляй. Увесь астатні дзень яна любавалася сваёй знаходкай, вачэй не зводзіла, нават з ёю і спаць легла. Два дні хадзіла шчаслівая і амаль не адрывала вачэй ад гэтае цацкі.

А праз два дні ў краме Дамініка зноў неспадзявана ўбачыла тую ж жанчыну з той жа сумачкай. Але ў гэты раз сумачка ўжо не здалася ёй такой прыгожай, як раней. Дзяўчынка ў распачы глядзела то на сумачку, то на ланцужок у сваёй руцэ. Без ланцужка з коцікам сумачка мела вельмі просценькі, нават непрывабны выгляд.

Дамініка то сціскала кулачок з ланцужком і коцікам, то раскрывала далоньку і глядзела на яго, потым зноў сціскала кулачок. Здавалася, што ў яе галаве ішла нейкая напружаная ўнутраная барацьба. І нарэшце, яна рашылася.

Дамініка падышла да жанчыны і моўчкі раскрыла далоньку. Жанчына недаўменна паглядзела на яе.

– Адкуль гэта ў цябе, дзяўчынка? – ўзрадавана спытала яна.

– Знайшла, – коратка адказала Дамініка.

– А ў мяне так сапсаваўся настрой, калі я згубіла гэта ўпрыгажэнне! Дзе ж ты яго знайшла? – зноў спытала яна.

– Вунь там, – паказала ручкай Дамініка.

Жанчына раскрыла сумачку, дастала з яе шакаладку і працягнула дзяўчыncy.

– Дзякуй табе, мая ты разумніца! Як жа цябе зваць?

– Дамініка, – адказала малая.

– А мяне завуць цётка Каця. Давай будзем з табой сябрамі, – прапанавала жанчына, – добра, Дамініка?

– Добра, цётка Каця, – усміхнулася дзяўчынка і ўзяла шакаладку.

Яна зусім не шкадавала, што аддала ланцужок з коцікам, бо ўбачыла, як узрадавалася яму новая знаёмая цётка Каця.

ЯК ГАНУЛЬКА ПЕРАСТАЛА КАРОЎ БАЯЦЦА

– Заўтра, Гануля, мы з табой на цэлы месяц паедзем у вёску да бабулі Вары, – паведаміла мама маленькай дачушцы. – Збяры цацкі, лялькі, якія возьмеш з сабой.

– А навошта мы туды паедзем?

– Ну як навошта? Адпачыць, падыхаць свежым паветрам... Там і рэчка, і лес побач. Табе спадабаецца. Табе ж ужо хутка чатыры гады споўніцца, а ты яшчэ ні разу ў бабулі Вары і не была. Няўжо табе не хочацца бабулю пабачыць?

– Хочацца. А ў бабулі Вары карова ёсць?

– У яе не толькі кароўка, у яе і парсючкі, і качачкі з курачкамі ёсць. Будзеш там курачак з качаняткамі зернем карміць.

– Не, не паеду ў вёску, – раптам сказала Каця.
– А што ж так?
– Я кароў баюся.
– Ну што ты, дачушка?! Каровы ж не кусаюцца.
– Не, яшчэ як кусаюцца... і нават бадаюцца.
Галька ў садку расказвала, што кусаюцца. Асабліва рудыя.

– Ну што ты, мая ты дзяўчынка! Гэта яна прыдумала.

– Не, не прыдумала. Яе рудая карова зусім з’есці хацела.

– Дык бабуліна Красачка не рудая, а чорная з белымі плямкамі.

– Усё роўна баюся. Едзь без мяне.

– Ну не. Толькі дзеля цябе мы і едзем. Там ты сырадойчыку пап’еш, памідорчыкаў, гурочкаў свежанькіх прама з градкі паеш... І купацца ў рэчцы будзеш, колькі захочаш. У лес па ягады кожны дзень хадзіць будзем.

Рэчка і ягады, і асабліва купанне, пераканалі Ганульку. «А з каровай, можа, і абыдзецца», – падумала яна і згадзілася.

Але з каровамі яны сутыкнуліся ўжо, калі ішлі ад аўтобуса, які прывёз іх у вёску, да бабулінай хаты. Насустрач ім рухаўся вялікі статак кароў. Ганулька схавалася за маму і заплакала.

– Мама, глядзі! Вунь рудыя каровы! Я баюся! Паехалі назад, дадому!

– Ну што ты, Ганулька, не бойся! Давай руку.

Маці ўзяла дачку за руку, і яны пайшлі міма кароў, павольна крочыўшых сваёй дарогай. А куды ім спяшацца? Дзень толькі пачынаўся, і ў каровак яшчэ даволі часу, каб пад вечар прыгатаваць літраў па дзесяць смачнага малачка.

Так адбылося першае спатканне Ганулькі з кароўкамі. Але ж баяцца іх яна не перастала.

Увечары, калі бабуліна Красачка прыйшла з пашы, яна адразу заўважыла Ганулю і накіравалася да яе. Ганулька з перапуду залемантавала і прыціснулася да сцяны. «Усё, – мільганула ў яе галоўцы, – зараз яна мяне забадае».

– Не бойся, унучачка! – стала супакойваць яе бабуля. – Гэта ж яна з табой пазнаёміцца хоча.

– Ага, пазнаёміцца... – скрозь слёзы адказала малая. – Забадае, а потым з’есць.

– На вось табе хлебчыка, пачастуй яе. Яна вельмі хлебчык любіць. – І бабуля ўклала у далоньку Ганулі скарыначку хлеба. Але тая заціснула яе ў кулачок і схавала за спіну.

Бабуля ўзяла яе ручку, раскрыла кулачок і працягнула яго да Красачкі. «Ну ўсё. Зараз яна і маю, і бабуліну руку адкусіць», – жахнулася дзяўчынка і заплюшчыла вочкі.

А Красачка мяккімі цёплымі губамі далікатна ўзяла скарыначку і пачала яе жаваць.

Бабуля ўклала ў Ганулькіну ручку яшчэ адну скарыначку і зноў дапамагла ёй працягнуць руку да Красачкінай пыскі. Трэці кавалачак хлеба

Гануля ўжо сама працягнула ўдзячнай Красачцы. А потым, расказваючы маме, як яна карміла кароўку, сказала:

– Мабыць, Галька няпраўду казала, што карова яе пакусала. Напэўна, яна гэта прыдумала.

СПАБОРНІЦТВА

Некалі да дзядзькі Анатоля на ўсё лета прыехалі пляменнікі Міколка і Аліса. Добра летам у вёсцы – лес, рэчка... Купайся, смажся на сонцы колькі захочаш ці столькі, колькі дазволіць цётка Маша. Але вёска лайдакоў не любіць. Гульня гульнёй, ды і папрацаваць трэба. Таму малыя дапамагалі і ў гародзе тое-сёе рабіць. Ды асабліва іх і не напружвалі, хай адпачываюць, сіл набіраюцца.

Але вось на бульбе з'явіліся «амерыканскія лазутчыкі, шныпары» – жукі каларадскія. А з імі ж раней якая барацьба была? Збіралі ды знішчалі. Ніякіх іншых сродкаў у той час не было. Надумаўся дзядзька Анатоль прыцягнуць да гэтае справы пляменнікаў. Але ж якая гэта непрывабная справа! Дзяцей больш вабіла рэчка ды купанне, а не гэтыя жукі паласатыя. Жукі яшчэ туды-сюды, а вось іхнія лічынкі... Такія ўжо агідныя стварэнні! Нават прыкра да іх дакранацца.

Дзядзька бачыў, як неахвотна дзятва ўзялася за гэтую справу. Пры гэткай зборцы шкоднікі

ўсю бульбу паспеюць знішчыць. І тады ён надумаў стварыць спаборніцтва. Узяў аркуш паперы, расчарціў яго, а тады і кажа малым:

– Вось глядзіце, якую я зрабіў табліцу. Вы будзеце збіраць шкоднікаў не проста так, а за грошы. За дзесяць жукоў кожны з вас атрымае дзве капейкі, а за дзесяць лічынак – тры капейкі. Хто больш назбірае, той і грошай больш атрымае. А я буду ў гэтай табліцы весці ўлік. Як вы, згодні?

– Згодні, – сказаў першым Міколка.

– Я таксама згодна, – адказала Аліса. – А чаму, дзядзька Анатоль, лічынкі – тры, а жукі толькі дзве капейкі?

– Правільнае пытанне ты, Аліска, задала. Гэта таму, што лічынкі больш шкодныя. Менавіта яны аб'ядаюць бацвінне на бульбе. Таму іх перш за ўсё і трэба сабраць. Ну, а калі ўсё зразумела, бярыце вашы шклянкі – і ўперад. Хто больш збярэ, той больш і грошай заробіць.

Малыя налілі ў шклянкі крыху вады, каб жукі не распаўзаліся, і пайшлі па радках бульбы. І пачалося сапраўднае спаборніцтва. Ажно да спрэчак даходзіла.

– Міколка, не лезь сюды, гэта мой бульбяны куст, ідзі на свой радок.

– А ты хітрун! На тваіх кустах больш лічынак, – пакрыўдзіўся Міколка. – Усё роўна я больш за цябе назбіраю.

Праз нейкі час яны, стомленыя, прыйшлі да дзядзькі «са справаздачай».

– Ну дык цяпер лічыце іх самі, толькі добра-сумленна. Не падманвайце адзін аднаго, – загадаў дзядзька Анатоль.

Калі яны скончылі падлік сваёй здабычы, дзядзька запісаў колькасць і падлічыў грошы.

– А цяпер распішыцеся.

І малыя, як змаглі, высунуўшы язычкі, напісалі свае імёны і атрымалі свой першы ў жыцці заробак.

У гэты раз перамагла Аліса. Так, саборнічаючы, Аліса і Міколка за два дні сабралі шкоднікаў з усёй бульбы.

Праз некалькі дзён цётка Маша прапанавала малым прапалоць моркву.

– Вось вам – чатыры рублі. Скончыце праполку і падзеліце пароўну.

Паглядзелі малыя на градкі ды і адмовіліся:

– Не, цётка Маша, мы гэтак не згодныя. Давайце, як з жукамі. Хто больш праполе, той больш і заробіць. Нам спадабалася саборнічаць!

ДЗЕ ТАЯ ГАРА?

Ларыска гуляла з лялькай Анюткай каля бабулі, якая вязала ёй прыгожыя рукавічкі. Раптам яна падышла да бабулі і паклала ляльку ёй на калені.

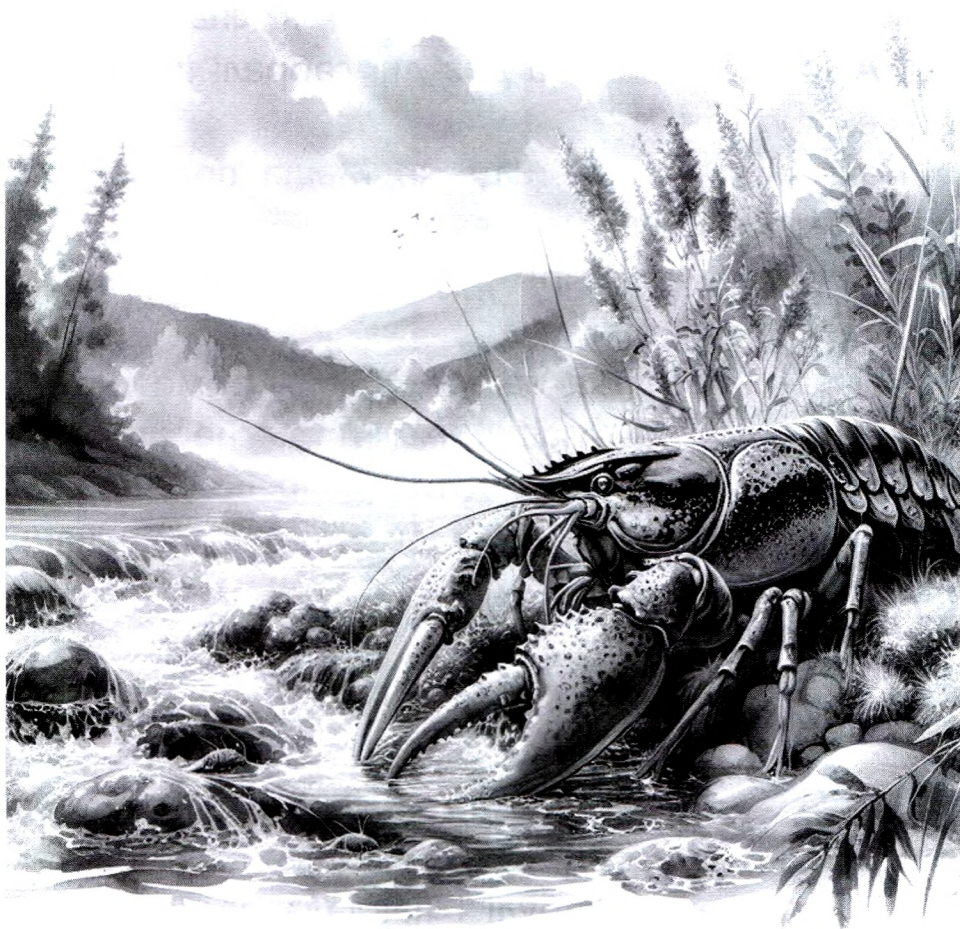
– Вой, бабуля! Ледзь не забылася! Патрымай крыху маю Анютку, – папрасіла яна, – мы з мамай хутка ў госці да цёткі Галі пойдзем.

– А чаго вы пойдзеце? Вы ж у яе ўчора былі.

– А мы ўчора не ўсё з’елі. Там яшчэ торт і цукеркі засталіся. Пайду, спытаюся ў мамы, калі мы пойдзем. – І малая пабегла на кухню.

Праз некалькі мінут задумлівая дзяўчынка вярнулася да бабулі.

– Ну, што мама табе сказала?

– Яна сказала, што мы пойдзем, як толькі на гары рак свісне. А дзе тая гара, дзе ракі свісцяць, а, бабуля? – спытала малая, падыходзячы да акна.

ШНУРОЧАК

Калі Соня з мамай і бабуляй вярталіся з лесу з поўнымі кошыкамі грыбоў, мама ледзь не наступіла на маленькага вужыка.

Соня заўважыла гэта і закрычала:

– Мама, асцярожна! Змяя!

Мама спынілася і, убачыўшы маленькую змейку, супакоіла дачку:

– Гэта, Сонечка, вужык. Бач, які ён яшчэ маленькі! Ён, відаць, толькі нядаўна вылупіўся з яйка.

– А вужык – гэта не змяя?

– Канешне, змяя. Але змяя няшкодная.

– А адкуль ты ведаеш, што гэта вужык?

– А вунь, паглядзі, у яго на галоўцы дзве жоўценькія плямачкі. Нібыта вушкі. Гэта галоўная вужыная прыкмета.

– А вужы карысныя?

– Ну, увогуле карысныя. Яны знішчаюць насякомых, мышэй, іншых грызуноў, смаўжоў ці слізнякаў...

– Ён, напэўна, заблудзіўся. Давайце забяром яго! Няхай у нас жыве. Будзе нашай Мурцы дапамагаць мышэй лавіць.

Але бабуля запарэчыла:

– Толькі змей нам у хаце не хапае. У цябе ж хамяк ёсць, і годзе.

Але Соні ўжо вельмі карцела* атрымаць гэтага вужыка. І ў рэшце рэшт пад яе націскам мама і бабуля здаліся.

– Ну, няхай пажыве ў нас, пакуль надакучыць табе.

* Карцэць – вельмі жадаць чаго-небудзь.

Вужыку ў хаце спадабалася. Ён ахвотна поўзаў па Соніных руках, па падлозе, з'еў усіх мух, якіх для яго пералавіла ў хаце Соня. З апетытам вужык піў малако і еў усё, што яму давалі, акрамя травы і хлеба. А на ноч свайго Шнурочка, як яго назвалі, Соня пасяліла ў вялікую эмаліраваную каструлю, у якую насыпала крыху зямлі і накідала травы. Шнурочак адразу закапаўся ў траву і да раніцы сцішыўся.

Праходзілі дні, і бабуля ўсё чакала, калі Сонечка здаволіцца. Але вужык не спяшаўся ёй надакучваць.

Аднойчы бабуля пачула ў сне нібыта жаночы голас: «Адпусціце майго сыночка на тое месца, дзе вы яго ўзялі, інакш пашкадуеце». А потым у сне яна ўбачыла, што з усіх шчылін у хату паўзуць змеі.

– Гэта ты, бабуля, усё прыдумала, – сказала Соня, – каб збавіцца ад вужыка.

– Не, Сонечка, я не хлушу*, дарма ты мне не верыш.

А праз дзень старэйшая сястрычка прыбегла дамоў збялелая і расказала, што амаль перад самай хатай ёй зараз перапоўз дарогу вялікі вужака. А раней жа ні вужы, ні змеі ўдзень тут ніколі не з'яўляліся.

У гэты ж вечар на сямейнай нарадзе вырашылі, што трэба ўсё-ткі вярнуць вужыка ў лес.

* Хлусіць – гаварыць няпраўду.

І назаўтра раніцай Соня разам з бабуляй панеслі яго туды, дзе знайшлі. На развітанне яна пагладзіла вужыка, сумна паглядзела на яго і сказала:

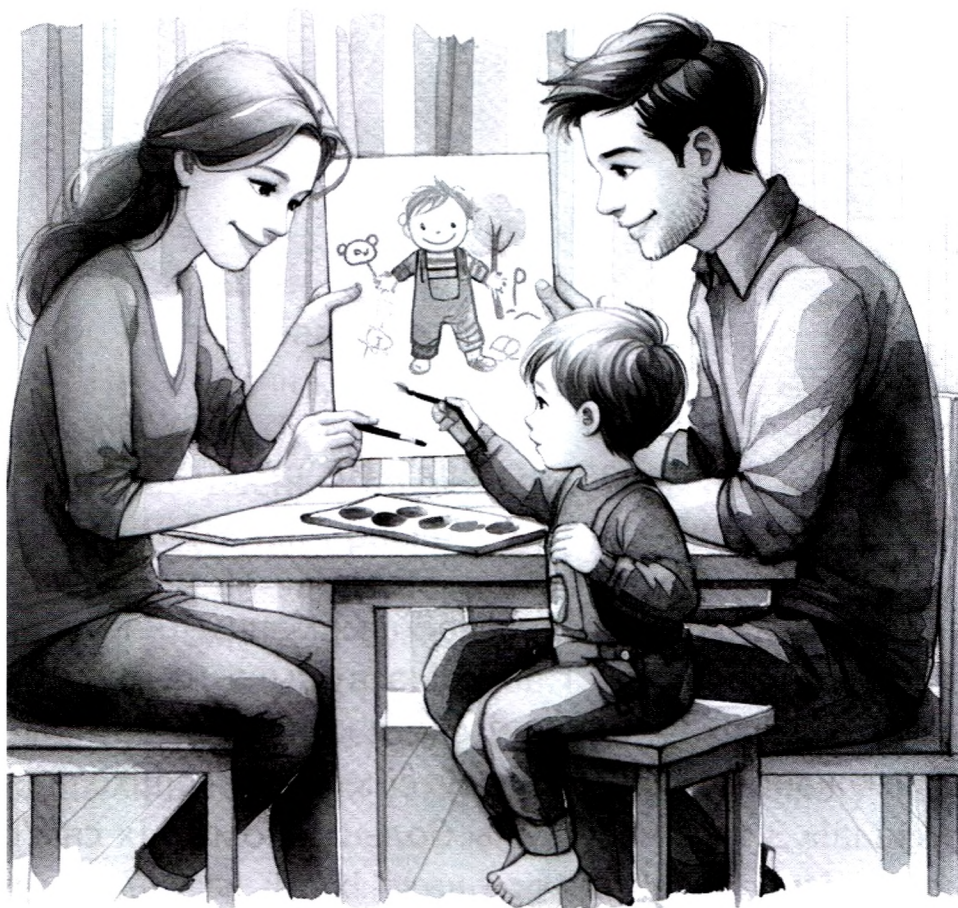
– Скажы, Шнурочак, сваёй мамачцы, каб яна і мне прыснілася. – І апусціла вужыка на зямлю.

І, як ні дзіўна, ноччу ў сне яна пачула, як прыемны жаночы голас сказаў ёй: «Дзякуй, што адпусціла!» З таго часу вужы больш нікому ў іх сям’і не сніліся і не з’яўляліся каля іхняй хаты.

МАЛЮНАК

Васілёк, які вучыўся ўжо ў трэцім класе, падышоў да свайго маленькага трохгадовага браціка.

- Што гэта за калякі-малякі ты намаляваў?
- Гэта не калякі-малякі. Гэта мама.
- Якая ж гэта мама? Гэта ж нейкае страшыдла!
- Няпраўда! Гэта не страшыдла, гэта мама. Яна прыгожая!

– Вось я зараз у таткі спытаюся, пазнае ён маму ці не.

Васілёк узяў малюнак і пайшоў да бацькі.

– Глядзі, тата, – звярнуўся ён да яго, – Алік сцвярджае, што гэта мама, ды яшчэ кажа, што яна тут прыгожая, а я кажу, што гэта нейкае страшыдла.

Бацька ўзяў малюнак, уважліва паглядзеў і сказаў:

– Так, Васілёк, малюнак, канешне, не вельмі выдатны і ў нечым ты маеш рацыю. Але ж Алік у сваім малюнку бачыць маму такой жа прыгожай, якая яна і ёсць у жыцці. Ён жа яе з любоўю маляваў, але не змог яшчэ адлюстраваць яе рысы такімі, якія яны ёсць у мамы на самай справе. Калі ты быў такі ж малы, як і ён, мама на тваім малюнку таксама была не вельмі падобная на сябе. І калі я знайду яго недзе ў сваіх паперах, ты здзівішся, наколькі падобныя твой і яго малюнкi.

Васілёк задумліва пачасаў патыліцу і спытаў:

– Дык што, тата, усе маленькія дзеці аднолькава малююць сваіх мам? І толькі дарослым здаецца, што малюнак не падобны ды не прыгожы? Дык, можа, і я ўжо таксама дарослы?

ВОЛЕЧКІН АНЁЛАК

Аднойчы трохгадовая Волечка са старэйшым братам Арцёмам засталіся дома адны. Яны бавілі час казкамі, якія чытаў Арцём, і грэліся, седзячы каля грубкі.

Арцёму захацелася пажартаваць з Волечкі і ён папрасіў:

– Волечка, адкрый дзверцы, я дроў падкіну.

Ён лічыў, што Волечка дакранецца, а можа, і не дакранецца, адчуўшы, што дзверцы занадта распаленыя, і адхопіць руку. Але Волечка хоць бы што ўзялася за ручку і адкрыла дзверцы. Арцём ажно збялеў, спалохаўшыся. Ён думаў, што ў Волечкі зараз будзе страшэнны апёк і ўжо шкадаваў, што так па-дурному пажартаваў.

– Пакажы руку, – звярнуўся ён да сястрычкі.

Волечка працягнула далоньку, якая нават і не пачырванела. Арцём уздыхнуў з палёгкай. «Значыцца, дзверцы не надта нагрэліся», – выршыў ён і ўзяўся за ручку, каб закрыць, але імгненна залемантаваў, падскочыў, пачаў дзьмуць на далонь і пабег да ўмывальніка.

Волечка здзіўлена глядзела на брата – што здарылася?! А Арцём енчыў і ўсё трымаў руку пад кранам з халоднай вадой. На ягонай далоні надзьмуліся тры здаравенныя пухіры.

Неўзабаве з крамы вярнулася бабуля. Яна хуценька памазала пухіры алеем абляпіхі і забінтавала Арцёму кісць. Хлопчык сказаў ёй, як ён хацеў пажартаваць і што з гэтага выйшла.

– Бабуля, а чаму так атрымалася, што Волечка хоць бы што ўзялася за ручку дзверцы, а я апёк руку? – спытаў ён.

– А таму, унучак, што Волечка маленькая і не ведае яшчэ, што да распаленай дзверцы дакранацца вельмі небяспечна. Але ў кожнага чалавека ёсць анёл-ахоўнік. Волечкін анёл-ахоўнік паспеў абараніць яе ад апёкаў.

– Значыцца, у мяне няма анёла-ахоўніка?

– І ў цябе, Арцёмка, ён ёсць.

– А чаму ж ён тады мяне не абараніў?

– А цябе ён не абараніў, каб ты наперад ведаў і памятаў, што перш чым жартаваць, трэба падумаць, да чаго можа прывесці гэты жарт, чым ён можа скончыцца. Зразумеў?

– Зразумеў, – адказаў Арцём. – Відаць, гэта ён так вучыў мяне.

А маленькая Волечка з таго часу таксама шмат чаго зразумела і больш ніколі да распаленых і гарачых рэчаў голымі рукамі не дакраналася.

ЗМЕСТ

Сімулянтка	3
Муська	5
Тэлевізар для рыбы	9
Ліхтарык	11
Дзікая качка	14
Буська	17
Мацільда	21
Шэрхан	24
Дзюймавачка	27
Цяжка раніцай прачнуцца	29
Новая настаўніца	32
Каза адпушчэння	34
Што ў школе найбольш любімае?	37
Сяброўка	38
Сустрэча	41
Маці	44

Жывёлы таксама плачуць	48
Зачараваныя клубніцы	51
Каза рагатая	55
Дзед Мароз і Віця	57
Ланцужок	60
Як Ганулька перастала кароў баяцца	63
Спаборніцтва	66
Дзе тая гара?	69
Шнурочак	70
Малюнак	74
Волечкін анёлак	75

